

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Другий (магістерський)
Освітній рівень

**«АДАПТАЦІЯ БЕЗРОБІТНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ЦЕНТРІВ
ЗАЙНЯТОСТІ»**

Назва теми

Галузь знань 23 Соціальна робота

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 231 Соціальна робота

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма Соціальна робота. Соціальна педагогіка

Назва освітньої програми

Спеціалізація Соціальна педагогіка

Назва спеціалізації

Номер індивідуального навчального плану студента

Виконала: студентка II курсу, група СРМ-21-1

Підпис

Валентина БУГАЙ

Ім'я, прізвище

Керівник: доктор педагогічних наук, професор _____

науковий ступінь, вчене звання

Підпис

Лариса ДАНИЛЬЧУК

Ім'я, прізвище

Нормоконтролер

До захисту допускаю:

Зав. кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки

доктор педагогічних наук, професор _____

Підпис

Юрій БРИНДІКОВ

Ім'я, прізвище

_____ 2022 р.

Хмельницький, 2022

Завдання

АНОТАЦІЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Тема дипломної роботи «Адаптація безробітної молоді в умовах центрів зайнятості»

Студент Бугай В. О.

Керівник Данильчук Л. О.

Дипломна робота включає 82 сторінки, 10 таблиць, 3 рисунки, перелік джерел посилання складає 81 найменування, 4 додатки.

Ключові слова: безробіття, безробітна молодь, адаптація, центри зайнятості, соціальний супровід.

Об'єкт дослідження: безробіття як негативне соціальне явище.

Предмет дослідження: готовність безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості.

За результатами дослідження проведено узагальнення теоретичних основ адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості та емпірично досліджено готовність безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості; розроблено модель, програму та науково-методичні рекомендації щодо адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

Одержані результати можуть бути використані науковцями та соціальними педагогами/працівниками, які орієнтовані на застосування прогресивних методик та технологій у своїй роботі.

Випускник _____ В. О. Бугай

Дата подання дипломної роботи до захисту _____ 2022 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ БЕЗРОБІТНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ЦЕНТРІВ ЗАЙНЯТОСТІ	9
1.1 Стан розробленості проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості у науковій літературі та фахових джерелах	9
1.2 Методологічний апарат та категоріальний аналіз базових понять дослідження	17
1.3. Фактори адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості	28
Висновки до розділу	38
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЇ БЕЗРОБІТНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ЦЕНТРІВ ЗАЙНЯТОСТІ	39
2.1 Експериментальна робота щодо дослідження готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості	39
2.2 Аналіз результатів констатувального етапу дослідження	46
2.3 Модель, програма та науково-методичні рекомендації щодо реалізації програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості	53
Висновки до розділу	62
ВИСНОВКИ	64
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	68
ДОДАТКИ	77
ДОДАТОК А Статистика безробіття (за методологією МОП)	77
ДОДАТОК Б Методика визначення основних мотивів вибору професії	79
ДОДАТОК В Авторський базовий кластер навичок адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості	81
ДОДАТОК Д Тренінг «Ефективне працевлаштування»	82

ВСТУП

Політична ситуація останнього десятиліття в нашій країні обумовила низку соціально-економічних явищ на марко рівні, серед яких загрозливих масштабів набуло безробіття українців. На сьогодні рівень безробіття в Україні є однією із найбільш актуальних проблем, вирішення якої потребує кропіткої роботи представників законодавчої та виконавчої гілок влади, органів місцевого самоврядування, роботодавців, їх об'єднань та самих пересічних громадян. Проте наразі реалізація державної політики у сфері подолання безробіття, на жаль, у більшості випадків залишається на декларативному рівні, оскільки спостерігається подальше скорочення працівників як у державному, так і приватному секторах, у результаті якого значна кількість осіб залишається без засобів для існування [11, с. 1]. Підтвердженням таких міркувань є статистичні дані по безробіттю за методологією МОП (див. дод. А).

У цьому контексті, особливого загрозливим є становище молодих людей, які після навчання у закладах освіти намагаються знайти роботу за спеціальністю. Такий пошук ускладнюється недостатньою діяльністю держави по стримуванню, зменшенню тягара безробіття, а також позицією багатьох роботодавців, які не хочуть брати на роботу молодих фахівців без досвіду роботи. Ще однією суперечністю є бажання молоді до значних заробітків, відсутність мотивації до професійного розвитку і, як наслідок, ситуація безробіття.

Вищевикладене підсилюється й тим, що втрата роботи/тимчасове безробіття/тривале безробіття має свої руйнівні наслідки як для молодих людей, так і для держави в цілому: зниження рівня життя/зубожіння, посилення психологічної та емоційної напруженості, зростання криміналу.

За таких обставин, оптимізація ринку праці, сприяння мобільності робочої сили, створення нових робочих місць, підтримка малого

підприємництва, підготовка і перепідготовка кадрів є пріоритетними напрямками запобігання безробіттю, у тому числі – безробіття молоді.

Вітчизняні дослідники вивчають проблему безробіття здебільшого за такими напрямками: поведінкові стратегії безробітних (О. Киричук, В. Логвиненко, С. Шароварська); особистісні характеристики (Л. Матвієнко, В. Рибалка, І. Шелест); гендерні особливості безробітних (А. Алексєєва, О. Підгорна); мотиваційна сфера (Л. Башук, М. Захарова, Л. Матвієнко); професійне навчання та консультування (Я. Зелінська, В. Синявський, З. Становських); професійна орієнтація та професійне самовизначення безробітних (Л. Бондарчук, Є. Єгорова, Н. Побірченко); формування, реалізація та зміна життєвої стратегії особистості (К. Мілютіна) та ін.

У соціальній роботі існує незначна кількість досліджень, які розкривають різні аспекти підтримки безробітної молоді в Україні; безробіття/працевлаштування, професійного навчання безробітних тощо. Водночас, проблема адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості залишається недостатньо дослідженою.

Зважаючи на вищезазначене, проблема адаптації безробітної молоді заслуговує на особливу увагу та детальне вивчення, що зумовило вибір теми дипломної роботи **«Адаптація безробітної молоді в умовах центрів зайнятості»**.

Об'єкт дослідження: безробіття як негативне соціальне явище.

Предмет дослідження: готовність безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати адаптацію безробітної молоді в умовах центрів зайнятості та емпірично дослідити готовність безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості.

Завдання дослідження:

1. Дослідити стан розробленості проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості у науковій літературі та фахових джерелах.

2. Визначити методологічний апарат та здійснити категоріальний аналіз базових понять дослідження.

3. Проаналізувати фактори адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

4. Експериментальним шляхом визначити готовність безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості.

5. Розробити модель, програму та науково-методичні рекомендації щодо адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

Методи дослідження: для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів, а саме: *теоретичні:* аналіз, синтез та узагальнення представлених у науковій літературі та фахових джерелах матеріалів щодо сучасного стану досліджуваної проблеми; *емпіричні:* спостереження, бесіда, інтерв'ювання, авторська анкета-опитувальник (була розроблена та застосована відповідно до теми дослідження), адаптована методика Павлютенкова у модифікації Щокіна, адаптована методика моделей діяльності Салкова, Скок, констатувальний експеримент; *методи кількісної та якісної обробки даних;* *методи графічного зображення отриманих даних* використовувалися у процесі обробки та представлення результатів дослідження проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

Практичне значення роботи полягає в емпіричному дослідженні готовності безробітних до адаптації на етапі професійної перепідготовки; розробці й апробації моделі та програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

Експериментальна база дослідження: Іваничівська районна філія Волинського обласного центру зайнятості. Вибірку досліджуваних за віковим та гендерним маркерами склали безробітні громадяни, що перебували на обліку у центрі зайнятості віком від 18 до 30+ років, з яких чоловіки – 33 особи та жінки – 35 осіб. Загальна кількість респондентів – 68 осіб.

Апробація результатів дослідження представлена у збірнику наукових праць за матеріалами III Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції конференції «Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи»: Бугай В., Данильчук Л. До проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості // Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи : Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції конференції (м. Хмельницький, 27-28 жовтня 2022 року)/Ред. колегія: Бриндіков Ю. (голова) та ін./ М-во освіти і науки України, Хмельницький нац. ун-т., каф. соц. роб. і соц. педагог. – Хмельницький: ХНУ, 2022. – 200 с., С. 167-171 та II науково-методичного онлайн-семінару з міжнародною участю «Відповідальне батьківство XXI століття»: Бугай Валентина, Данильчук Лариса. Особливості адаптації безробітних // Відповідальне батьківство XXI століття : зб. наук. праць за матер. II науково-методичного онлайн-семінару з міжнародною участю (Хмельницький, 15 вересня 2022 р.) / за ред. Л. О. Данильчук. Хмельницький : 2022. 211 с., С. 20-24.

Структура роботи: дипломна робота складається зі вступу, 2-х розділів, висновків, переліку джерел посилання – 81 позиція. Загальний обсяг роботи складає 82 сторінки, містить 10 таблиць, 3 рисунки, 4 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ БЕЗРОБІТНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ЦЕНТРІВ ЗАЙНЯТОСТІ

1.1 Стан розробленості проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості у науковій літературі та фахових джерелах

В умовах глобального економічного кризи та війни в Україні, особливо актуальним постає питання зайнятості безробітної молоді, а відтак, її працевлаштування, навчання та перенавчання.

Для ґрунтовного дослідження теоретичних засад окресленої проблеми вважаємо за необхідне звернутися, насамперед, до аналізу стану розробленості проблеми адаптація безробітної молоді в умовах центрів зайнятості у науковій літературі та фахових джерелах. У процесі аналітичного пошуку ми спробуємо здійснити науковий аналіз стану розробленості проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості, традиційно покликаючись на наукові дослідження вітчизняних/зарубіжних учених та з урахуванням міжпредметних і міждисциплінарних зв'язків.

Звернімося, насамперед, до наукових джерел із практики соціальної роботи.

Зауважимо, що у сфері соціальної роботи нами виявлено незначну кількість публікацій, які частково розкривають певні аспекти проблеми безробітної молоді. Так, у статті Данченко О. авторкою особливості соціально-педагогічної підтримки безробітної молоді в сфері соціальної роботи в Україні. Представлено результати моніторингу проблем працевлаштування молодих фахівців в сфері соціальної роботи [12, с. 71].

Низка робіт вітчизняних учених присвячено проблемі безробіття/працевлаштування, а саме: Фесенко А. [67], Підвальної Ю., Павелків О. [53], у яких зазначено, що процес адаптації молоді на ринку

праці здійснюється в процесі професійної орієнтації та вибору професії, у процесі навчання або перенавчання за обраною спеціальністю, набуття соціальних, комунікативних, діяльнісних компетенцій, формування ціннісних орієнтацій особистості.

У доповнення досліджуваної проблеми адаптація безробітної молоді в умовах центрів зайнятості, нами виявлено публікації щодо професійного навчання безробітних у галузі професійної освіти: Бідюк Н. [5], Іванілової О. [25]; у контексті питання ринку праці: Волошко В. [7], Савченко В. [59].

Значної уваги заслуговують публікації, які відображають міжпредметні зв'язки досліджуваної нами проблеми, а саме: Логвиненко В. [41] та Коляденко Н. [33]. Зауважимо, що питання професійне навчання безробітної молоді, у тому числі й в умовах центрів зайнятості є певним чином розкритим та обґрунтованим.

Наш науковий пошук засвідчив, що проблема адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості представлена певною кількістю наукових праць у психології.

Щодо концепту «безробітні», то в дисертації Місячної Н. зазначено, що динамічність ринку праці, вимушена міграція, поява нових професій збільшує кількість безробітних людей дорослого віку та вимагає від них вимушено змінювати професію та перенавчатися, щоб бути конкурентоспроможними на ринку праці. В цій ситуації набуває значущості психологічна готовність безробітних до зміни професії та перенавчання... Водночас, феномен готовності безробітних до зміни професії залишається недостатньо дослідженим [46, с. 1]. Авторкою вперше розроблено теоретичну модель психологічної готовності безробітних до зміни професії та перенавчання [там само, с. 3-4], що у контексті нашої магістерської роботи є вкрай вагомим. Проте, авторкою не засвідчено підходів до змістового дослідження та наповнення концепту «безробітна молодь».

У дослідженні Павлова Ю. здійснено аналіз основних причин, змісту та наслідків кризових станів особистості, взаємопов'язаних з втратою роботи.

Вагомим, на наш погляд, є те, що автором окреслено психологічний портрет особистості безробітних з кризовими станами та розроблено концептуальну модель організації психологічної допомоги безробітним за умов професійної перепідготовки [50, с. 3].

Поняття «адаптація» у соціальній психології розроблявся низкою вчених. Так Числіцька О. у своєму дослідженні вперше сформулювала підходи щодо розширення діапазону адаптаційних можливостей організму людини в екстремальних умовах діяльності [71, с. 4]. Однак, авторкою не представлено теоретичні напрацювання щодо концепту «адаптація».

Кокурн О. у монографії розкриває загальні теоретико-методологічні основи оптимізації адаптаційних можливостей людини, а на засадах системного і діяльнісного підходів у психології та психофізіології частково теоретичні аспекти поняття «адаптація». Автором вперше розроблено універсальний алгоритм психофізіологічного забезпечення діяльності, який може бути адаптований до різних її видів [32, с. 8].

Незважаючи на певну вивченість проблем безробіття, його психологічних та соціальних характеристик. існують їх окремі аспекти, меншою мірою освітлені у науковій періодиці. Здійснений пошук засвідчив, що окреслена проблематика частково є висвітленої у публікаціях: психологічний аналіз безробіття як соціально-психологічного явища здійснила Пасічна В. [52], що підтверджує наші міркування про те, що досліджувана проблема є соціально-психологічною. На підтвердження тому є роботи Павлова Ю. [49], Денисова І. [15], Корольчук М. і Пасічної В. [36] у яких автори вказують на психологічні аспекти безробіття, їх вплив на безробітних. У той час, психологічні чинники активності безробітного на сучасному ринку праці частково висвітлила Корчевна О. [38], а психосоціальні механізми регуляції стресової поведінки безробітних – Богдюк А. [6]. Певний науковий інтерес викликає стаття Галаган Л. [8] у якій проаналізовано позитивні та негативні аспекти психологічного стану безробітного.

За дослідженнями Івкіна В., з точки зору психологічного впливу безробіття на особистість у науковій літературі виокремлюються дві основні категорії досліджень: 1) психологічне здоров'я та психологічний добробут, що включають такі змінні, як позитивні емоції, досвід задоволення, негативні емоційні реакції, самооцінка, депресивні симптоми, провина, фізичні захворювання, психіатричні захворювання, перевтома, задоволеність життям, апатія, структуроване та цілеспрямоване використання часу, симптоми стресу; 2) сфери реакцій на ситуацію безробіття: як безробітні пояснюють умови життя, в яких вони опинилися, зовнішній локус контролю, орієнтація на зайнятість, робоча етика та робочі цінності, гнів, показники психологічного розвитку, самотність, нудьга, зміни в певних видах поведінки, форми та частота пошуку роботи [26].

Щодо адаптації безробітних, її особливостей та різних проявів, нами виявлено роботи: Малахова М. [43], Невоєнної О., Сінгуцької Я. [47], Пасічної В. [51]. Робота Галустьян Ю. [9] засвідчує спробу технологізації процесів адаптації безробітних. Окрему увагу привертають статті Корольчук М. і Пасічної В. [35] та [73], оскільки молодіжне безробіття є наріжною проблемою в Україні.

Зауважимо, що в психології/соціальній психології профорієнтацію безробітних розглядали: Єгорова Є. – профорієнтаційний напрям психологічної підтримки безробітних [20]; Жилияк Н. – аспекти самовизначення безробітних у процесі профпереорієнтації [21].

Загалом, у психології нами виявлено чимало досліджень, які розкривають різні аспекти безробіття як процесу, поведінкових реакцій безробітного та ін.

Зважаючи на вищезазначене та міждисциплінарний статус досліджуваної проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості, вважаємо за необхідне її розглянути, за наближеними базовими концептами, роботи у галузі держуправління, права, економіки, соціології, демографії.

Проблема безробіття, з позицій державного управління, представлена у дисертаційних дослідженнях Коваль О. [31] та Терехова І. [64] автори розглядають безробіття саме у контексті державного регулювання зайнятості населення саме в Україні.

Значний науковий інтерес у контексті досліджуваної проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості представляє монографія за загальною редакцією Тарасюк С. Вченими досліджено структурні зв'язки між особливостями сприйняття ситуації безробіття на основі яких розроблено моделі надання психологічної допомоги і профорієнтаційних послуг довготривалим безробітним в системі служб зайнятості [65].

У статті Чорна Н. [72] окреслює пріоритетні вектори професійного навчання безробітних через державне регулювання цієї проблеми, а у своїй роботі Машика Ю. [44] здійснює аналіз безробіття, шляхом застосування статистичного та порівняльних підходів в Україні та країнах Європейського союзу. Напрацювання авторів слугуватимуть значним підґрунтям для розробки теоретико-методологічних засад досліджуваної нами проблеми.

Вагомими, у контексті дослідження адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості є наукові роботи у галузі права/права соціального забезпечення. Розглянемо їх більш детально.

Шабанов Р. у дисертаційному дослідженні зазначає, що держава повинна створити робочі місця і пропонувати роботу, яку людина може тільки обирати чи на яку вільно погоджуватися. Робота, яку отримує людина, має забезпечувати достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло, як це закріплюється у ст. 48 Конституції України. Сама ж можливість заробляти собі на гідне життя, як правило, залежить не від людини, яка природно володіє працею і здатна до роботи, а від держави, яка зобов'язана створювати умови для реалізації цієї можливості, що записано ч. 2 ст. 43 Конституції України [74, с. 1]. Проте концепт «безробіття», його зміст та структуру не розглядає.

У дослідженні Губської Я. зазначено, що безробіття є складним соціально-економічним явищем, яке впливає на розвиток економічних процесів у державі, соціальний добробут громадян, реалізацію їх права на зайнятість. Ситуація навколо поширення безробіття загострюється й активною міграцією працездатного населення за межі України, продовженням процесу тонізації заробітної плати, внаслідок чого особа не може отримати належний соціальний захист [11, с. 1]. Авторка досліджує окреслену проблему, однак не розглядає змістове наповнення поняття «безробіття», його взаємозв'язок з іншими концептуальними поняттями.

Басай О. здійснено комплексне дослідження проблем організаційно-правового забезпечення соціального захисту безробітних в Україні з урахуванням аналізу міжнародного та національного законодавства, а також досліджень фахівців з трудового права та права соціального забезпечення [4]. Вагомо, що автором проаналізовано міжнародно-правові стандарти соціального захисту даної категорії населення, що є важливим саме для нашої проблеми.

Для дослідження проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості певними орієнтирам може слугувати стаття Діденко Я. «Формування ефективної державної політики зайнятості в Україні» [16] оскільки професійної перепідготовка безробітних є напрямком державної політики у сфері зайнятості населення, а особливо – молоді. Підтвердженням тому є стаття Ярошенко О. «Проблеми та перспективи правового регулювання зайнятості та праці молоді» [78].

Оскільки проблема адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості пов'язана з розвитком та стабільністю економіки держави, зауважимо у результаті наукового пошуку, нами виявлені в економіці.

У дисертаційному дослідженні Шекета Є. [75] розкриває особливості поняття «довготривале безробіття», однак змістове наповнення концептів «безробіття»/«безробітна молодь» залишається не висвітленим.

Особливої уваги заслуговує стаття Торжевського М. [66] у якій автор вказує на низку аспектів щодо безробіття молоді, а одним із них називає проблему безробітної молоді як фактору нестабільності економічного розвитку країни. У той час, автор не розглядає зазначену проблему у контексті адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

Незначні наукові напрацювання щодо досліджуваної проблеми нами виявлено у соціології. Так, Зарицька А. у дисертаційному дослідженні обґрунтовує концептуальну модель процесу професійної ресоціалізації безробітних, яка в структурному плані складається з таких взаємопов'язаних елементів: професійне навчання, перенавчання та перекваліфікація, професійна реадаптація та професійна реідентифікація особистості в новому професійному середовищі, а також взаємодію та взаємовплив соціальних суб'єктів, що задіяні в даному процесі [24, с. 4-5]. Такі міркування є вкрай вагомими, оскільки можуть слугувати певними орієнтирами у процесі подальшого наукового пошуку.

Певні напрацювання у контексті адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості є в демографії. У монографії «Ринок праці та соціальний захист» [40] Лібанова Е. та Палій О. зазначають, що безробітні, як особлива категорія ринку праці, потребують спеціальних підходів до їх працевлаштування/перенавчання та соціального захисту. Останнє є вкрай важливим для нашої досліджуваної проблеми. Проте питання адаптації безробітних вченими до розроблено.

Загалом, завершуючи аналіз наукових праць, можемо констатувати: проблема адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості залишається не висвітленою у працях наукового характеру. Певні аспекти розглядалася науковцями за напрямками, які ми умовно згрупували наступним чином (див. табл. 1.1).

Загалом, вчені достатньо широко вивчають проблеми адаптації; низка праць представляє певні положення щодо адаптації, але проблема адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості залишається не достатньо

розробленою в соціальній теорії та практиці й є досить актуальною для сучасного наукового дискурсу.

Таблиця 1.1 – Напрями та аспекти досліджень науковцями проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості

<i>Напрями</i>	<i>Аспекти</i>
<i>соціальний:</i>	підтримка безробітної молоді; працевлаштування, навчання та перенавчання безробітних;
<i>психологічний:</i>	психологічний аналіз безробіття як соціально-психологічного явища; вплив безробіття на особистість; поведінка безробітних; психологічної готовності безробітних до зміни професії та перенавчання; психологічна допомога безробітним у кризовому стані; психофізіологічний аспект адаптаційних можливостей людини; психологічні особливості професійної адаптації; профорієнтація безробітних та ін.;
<i>психолого-педагогічний:</i>	професійне навчання безробітних; особливості професійного навчання зазначеної категорії;
<i>державно-управлінський:</i>	державне регулювання зайнятості населення; профорієнтаційна робота з безробітними; робота з довготривалими безробітними;
<i>правовий:</i>	зайнятість населення; гідна праця, безробіття; соціальний захист населення від безробіття; правове забезпечення соціального захисту безробітних; правове регулювання зайнятості та праці молоді;
<i>економічний:</i>	механізми попередження довготривалого безробіття; безробіття молоді та напрями їх вирішення;
<i>соціолого-демографічний:</i>	демографічні чинники бідності/безробіття; безробітні, як особлива категорія ринку праці; професійна ресоціалізація безробітних тощо.

Отже, за результатами наукового пошуку, можемо резюмувати наступне:

- проблема адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості є соціальною, має низку різних аспектів, що обумовлює розглядати її крізь призму міжпредметних зв'язків та підходів;

- стан розробленості проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості у дослідженнях із соціальної роботи та науковій літературі

у контексті реалізації завдань нашого дослідження потребує методологічного обґрунтування та глибокого аналізу основних категорій для забезпечення ефективної реалізації визначених мети та завдань дослідження.

За умови останнього, вважаємо за необхідне розглянути методологічний апарат та зміст ключових концептів, що представимо у наступному параграфі.

1.2. Методологічний апарат та категоріальний аналіз базових понять дослідження

Багатогранність, багатофакторність та складність, проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості обумовлює необхідність множинного пошуку шляхів її вирішення. Такий пошук не можливий без визначення методологічного підґрунтя у системі координат науковий принципів та підходів.

Ключовим у досліджуваній проблемі адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості є **принцип діалектичної єдності теорії, експерименту і практики**, який розкриває діалектику руху нашого знання до істини й визначальну роль практики у процесі пізнання. Проблема адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості буде науково обґрунтованою, якщо проводити дослідження таким чином: на кожному із етапів (описовому, пояснювальному, управлінському) необхідно звертатися до побудови змістової моделі трьох рівнів: теоретичний; процедурний; емпіричний [54, с. 70]. Зауважимо, що для забезпечення достовірності результатів наукового дослідження, усі три рівні повинні бути тісно пов'язані між собою.

Наступним є **аксіологічний підхід** відповідно до якого: життєдіяльності людини визначається спрямованістю активності особистості не лише на осмислення, але й на створення матеріальних і духовних цінностей. Роль механізму зв'язку між практичним і пізнавальним підходами

виконує аксіологічний, або ціннісний підхід, що виступає своєрідним мостом між теорією і практикою [1].

У проблемі адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості аксіологічний підхід – це філософсько-психологічна стратегія, в основі якої лежить принцип функціонального значення, чи цінності в ролі специфічної призми, що переломлює різні соціально-психологічні процеси. Саме ціннісна свідомість, що визначає спосіб включення людини в різні форми суспільної діяльності, надихає індивідуальну активність людей, дає змогу особистості долати зумовленість власної поведінки зовнішніми факторами, в т.ч. складними життєвими обставинами [69, с. 130] з якими зіткаються безробітні у процесі пошуку роботи, так і в повсякденному житті.

Аксіологічний підхід сприяє формуванню в кожній особистості соціально значущих потреб, їх узгодженню з інтересами всього суспільства. За таких обставин, соціальна політика держави постає як стратегія забезпечення права людини на гідну працю, на можливість зміни роботи, на гарантування соціального забезпечення у разі безробіття.

Беручи до уваги вищезазначені міркування, визначимо **системний підхід** як основний із напрямів дослідження проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості. Зауважимо, що саме об'єкт нашого дослідження обумовлює застосування системного підходу. Розгорнуте визначення системного підходу полягає в тому, що це підхід, при якому будь-яка система (об'єкт) розглядається як сукупність взаємозв'язаних елементів (компонентів), що має вихід (ціль), вхід (ресурси), зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок [70, с. 584]. Тобто, адаптацію безробітної молоді в умовах центрів зайнятості потрібно розглядати з урахуванням системного бачення проблеми, усіх її складових.

При вивченні проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості принципове методологічне значення має **комплексний підхід**, застосування якого відповідно обраної проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості забезпечує комплексне не тільки

теоретичне вивчення сутності, умов виникнення і т.д. проблеми безробіття, а й дозволяє максимально ефективно застосовувати різнопланові знання, напрацювання при розробці науково-методичних рекомендації щодо адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

У контексті досліджуваної проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості вагомим є **суб'єктний підхід**, оскільки він визначає за «індивідом статус суб'єкта, що творить свій психічний світ і відповідає за результати своїх витворів» [63]. Принципово важливими для нашого дослідження є міркування В. Рибалки [57], що суб'єктний підхід окреслює відносини, до яких залучається, або які вибудовує суб'єкт, виконуючи певну діяльність, у нашому випадку – навчання/перенавчання, пошуку роботи, працевлаштування безробітної молоді у процесі адаптації в умовах центрів зайнятості.

У контексті особистісної парадигми, обґрунтованої І. Зверевою, важливо для дослідження проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості застосувати низку теорій, які активно розвиваються у соціальній педагогіці/соціальній роботі: діяльнісна теорія, теорія соціального наuczіння, теорія життєвих навичок, біхевіористична (поведінкова) теорія [60] тощо.

Діяльнісна теорія базується на принципах: уява про психіку не тільки як про відображення оточуючого світу, системи образів, а як систему дій; визнання соціальної природи психічного розвитку людини; єдність матеріальної та психічної діяльності. Відповідно заявленої проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості, діяльнісна теорія детермінує розгляд соціальної діяльності особистості, тобто отримання нової професії/роботи, через особливості її психічного розвитку.

Теорія соціального наuczіння, у якій соціальний вплив на особистість розглядається як провідна детермінанта її становлення. Ця теорія трактує розвиток людини як набуття нею нових форм реакцій шляхом наслідування поведінки інших людей або спостереження за ними (у нашому випадку –

здобуття нових знань про професії, формування нових моделей поведінки та ін. в умовах центрів зайнятості). Положення цієї теорії є підґрунтям *теорії життєвих навичок*, яка визначає, що життєві навички – це навички особистісної поведінки та спілкування. Вони допомагають людям контролювати і спрямовувати свою життєдіяльність, вносити зміни в оточення. Основний набір життєвих навичок містить такі компоненти, як творче і критичне мислення, прийняття відповідальних рішень, стресостійкість. У контексті досліджуваної проблеми зазначені теорії сприяють адаптації безробітної молоді, виробленню у них, в умовах центрів зайнятості, нових компетентностей та моделей поведінки через критичне мислення.

Біхевіористична (поведінкова) теорія акцентує увагу на дослідженні й інтерпретації соціально-психологічних явищ з позицій домінуючого значення їх поведінкових характеристик. Поведінкова теорія у нашому дослідженні обумовлює необхідність формування позитивних моделей поведінки у процесі адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості з урахуванням соціально-психологічних особливостей та характеристик перебігу цього процесу. Тобто, адаптація безробітної молоді в умовах центрів зайнятості повинна відбуватися з урахуванням свідомого відбору їх потреб, мотивів до діяльності/зміни роботи, а також емоційного стану.

Отже, визначені наукові принципи, підходи, теорії дозволяють визначити базові положення, на яких буде ґрунтуватися наш науковий пошук: адаптацію безробітної молоді в умовах центрів зайнятості необхідно розглядати як складно організовану систему, що потребує ретельного комплексного дослідження об'єктивних і суб'єктивних її аспектів; досліджувана проблема потребує термінологічного забезпечення і встановлення внутрішніх зв'язків.

За результатами аналізу стану розробленості досліджуваної проблеми, що представлено у п. 1.1. нами зауважено, що базові концепти досліджуваної

проблеми не знайшли свого змістового розвитку у наукових доробках вчених у сфері соціальної роботи, а тому залишаються не достатньо розробленими.

Складність та багатогранність проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості потребує, насамперед, визначення та категоріального аналізу ключових понять «безробіття» і похідного від нього – «безробітні» та «адаптація» і концептуального, у досліджуваній проблемі – «адаптація безробітної молоді».

Аналіз підручників та навчальних посібників з соціальної роботи/соціальної педагогіки вітчизняних авторів дозволяє констатувати наступне: низка авторів розкриває основні ідеї, концептуальні положення адаптації, однак, поняття «адаптація» часто зазначається у глосарії. У той час концепт «безробітні» залишається не представленим, а відповідно – змістовно не розкритим. У деяких працях представлено поняття «безробітні», частково – «адаптація безробітних». Однак, вони мають, переважно, описовий чи методичний характер, а, відтак, не дають ґрунтового концептуального уявлення щодо змістового наповнення цих понять.

Узагальнені результати нашого наукового пошуку щодо змісту поняття «безробіття» у словниках представимо у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Зміст поняття «безробіття»

<i>Поняття</i>	<i>Зміст поняття</i>	<i>Джерело</i>
<i>Безробіття</i> –	соціальне явище, суть якого полягає в незайнятості працездатного населення, невикористання його суспільством та перетворення у резервну армію праці; відображає надмір пропозиції робочої сили щодо попиту	[61]
	соціально-економічне явище, коли частина економічно активного населення, бажаючого працювати, не може застосувати свої можливості, бо пропонування робочої сили різко перевищує попит на неї. Б. виникає в період економічної кризи, коли кількість наявних робочих місць менша від кількості бажаючих отримати роботу	[55]

Продовження таблиці 1.2

	властиве капіталістичному методу виробництва соціально-економічне явище, при якому частина трудящих не може знайти собі роботу і стає відносно надмірною. Б. - прояв дії відкритого К. Марксом загального закону капіталістичних накопичень та капіталістичного закону народонаселення Б. - одне із провідних стимуляторів підвищення продуктивності праці, інтенсифікації вироб-ва, заснованого на експлуатації трудящих	[13]
	стан, коли людина не може продати свою робочу силу на ринку праці, незважаючи на бажання це зробити. На практиці безробіття важко визначити та виміряти, оскільки на бажання бути працевлаштованим частково впливають масштаби та характер попиту на послуги. Як наслідок, на офіційні визначення, нав'язані державними агентствами зайнятості, впливають політичні теорії про причини небажання чи неможливості працювати, з одного боку; і, з іншого боку, за правилами, які дозволяють реєструватися як безробітні та мають право на такі допомоги, які можуть бути запропоновані	[81]
	відсутність роботи для працездатних. Безробіття тісно пов'язане з поняттям «зайнятість», яке значно ширше за поняття «робота»	[30]

Як зазначалося у п.1.1, проблема адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості є багатоаспектною, що вимагає ґрунтовного та всебічного розгляду концепту «безробіття» з позицій наукової проблематики. Значні наукові напрацювання щодо проблеми безробіття мають зарубіжні вчені (див. табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Наукові напрацювання щодо проблеми безробіття зарубіжних вчених

<i>Вчені</i>	<i>Міркування</i>
Макконнелл К., Брю С.	безробіття – це соціально-економічне явище, у якому частина економічно активного населення неспроможна застосувати свою робочу силу [42]. Безробіття – неминуче для ринкової економіки явище, оскільки робоча сила є товаром, запропонованим над ринком, як відомо, попит товару не завжди дорівнює його пропозицію. Безробіття, із цього погляду, – надлишок товару «робоча сила» на ринку праці. Але навіть якщо попит на працю дорівнюватиме його пропозиції, може не збігтися їх структура. У такому разі спостерігатиметься структурне безробіття [там само].

Продовження таблиці 1.3

Кашепов А., Сулакшин С., Малчинов А.	... безробіття виникає за різних обставин. У країнах із високим природним приростом населення ключовий фактор її виникнення – демографічний, у країнах із високою заробітною платою – ступінь цього завищення тощо. В інших випадках відіграють роль науково-технічний прогрес, галузева реструктуризація економіки, масовий приплив іммігрантів та інші причини [29, с. 41].
Єлісеєвої І.	безробіття – це соціально-економічне явище, коли частина економічно активного населення не зайнята у виготовленні товарів (послуг). Безробіття – це феномен економіки, коли частина економічно активного населення, яка хоче працювати, проте не має можливості застосувати свою робочу силу, тобто не можуть працевлаштуватися з незалежних від них причин [18, с. 41].
А. Джонсон	<p>безробіття – це умова бажання працювати, але без роботи. Вона становить соціологічний інтерес з кількох причин. У першому сенсі існують різні види безробіття, які відповідають різним причинам. Структурне безробіття, наприклад, виникає, коли змінюється професійна структура (наприклад, коли кількість робочих місць у виробництві скорочується, а кількість робочих місць у сфері обслуговування збільшується), внаслідок чого деякі навички застарівають і людей залишають без роботи. Структурне безробіття може виникати з різних причин, включаючи технологічні інновації або фірми, які вирішують закрити чи перенести свою діяльність в інші регіони чи країни.</p> <p>Інші форми безробіття включають фрикційне безробіття (коли люди змінюють роботу за власним вибором); сезонне безробіття (коли зміна сезонів знижує попит на сільськогосподарську, рекреаційну чи інші види роботи); циклічне безробіття (коли компанії звільняють працівників протягом рецесії з метою скорочення витрат і збереження корпоративного прибутку та захисту інтересів акціонерів). Майже всі вони пов'язані зі способом організації економіки [79].</p>
Г. Маршал	безробіття є основним фактором бідності, особливо там, де безробітні переживають періоди безробіття, що чергуються з так званою підзайнятістю, тобто низькооплачуваною та неконфіденційною роботою з високим ступенем нестабільності. Безробітні також повинні терпіти стигму через нездатність відповідати панівній робочій етиці західних суспільств, незважаючи на їхнє власне, типово сильне бажання знайти роботу. Існує величезна соціологічна література про процес становлення безробіття та його соціальні та індивідуальні наслідки [81].

У контексті досліджуваної проблеми, нам імпонують міркування вчених, які стверджують, що наслідки безробіття для економіки та суспільства є багатофакторними, оскільки держава і суспільство у зв'язку з безробіттям, несуть множинні втрати, які часто є фундаментальними. Економісти розрізняють різні причини безробіття, двома основними з яких є

структурний спад промисловості в регіоні чи країні та циклічні зміни економічної активності [81]. Тобто, безробіття – це становище в економіці, при якому частина працездатного населення стає відносно надмірною, що проявляється у невідповідності між попитом на робочу силу та пропозицією наявних робочих місць.

Наш науковий пошук засвідчив, що активна робота щодо вирішення проблеми безробіття проводиться Міжнародною організацією праці. Так, Конвенцією МОП N 2 про безробіття 1919 року (назва «Конвенція 1919 року про безробіття»), яку ратифіковано Постановою ВР України N 3931-ХІІ (3931-12) від 04.02.1994 р. ухвалено ряд пропозицій стосовно запобігання безробіттю та заходів проти його наслідків, що є другим пунктом порядку денного Вашингтонської сесії Конференції [34]. Такі міркування вимагають з'ясування сутності поняття «безробітні».

Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» безробітними вважаються працездатні громадяни працездатного віку, які через відсутність роботи не мають заробітку або інших передбачених законодавством доходів і зареєстровані у державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, готові та здатні приступити до підходящої роботи. Безробітними визнаються також інваліди, які не досягли пенсійного віку, не працюють та зареєстровані як такі, що шукають роботу [24, с. 5].

Безробітний – це людина в працездатному віці, яка володіє знаннями і здібностями до праці, готова до виконання роботи на професійному рівні, але не має робочого місця, хоч бажає працювати [55]. Із позицій соціальної роботи, безробітними визнаються працездатні громадяни, які не мають роботи та заробітку, зареєстровані у службі зайнятості з метою пошуку потрібної роботи та готові приступити до неї [68]. При цьому, зазначають Кизименко Л., Бедна Л., не беруться до уваги плата за виконання громадських робіт у напрямі служби зайнятості, виплата вихідною допомоги і середнього заробітку працівникам, вивільненим в зв'язку з ліквідацією, реорганізацією або скороченням чисельності штату підприємств, установ і

організацій. Не можуть бути визнані безробітними наступні категорії громадян: а) що не досягли 16-літнього віку; б) особи, яким призначена (у відповідності із законодавством) пенсія, виключаючи інвалідів III групи; в) особи, що відмовилися протягом 10 днів з дня звертання в службу зайнятості від двох варіантів відповідної роботи (тобто роботи, відповідної професійній придатності працівника з врахуванням рівня його професійної підготовки, досвіду колишньої роботи, стану здоров'я, транспортної доступності робочого місця); г) особи, що вперше шукають роботу, а також не маючі професії (спеціальності) у разі двох відмов від отримання професійної підготовки, від запропонованої оплачуваної роботи (навіть тимчасової) [30]. Тобто, такі тлумачення поняття «безробітні» є вкрай важливими, оскільки підтверджують наявність професійного навчання та професійної перепідготовки у концепті «безробітні» та темі нашого дослідження.

Перейдемо до розгляду поняття «адаптація» і концептуального, у досліджуваній проблемі – «адаптація безробітної молоді». Результати наукового пошуку, що представлені у попередньому параграфі та аналіз фахових та енциклопедичних джерел і словників (див. табл. 1.2, 1.3) засвідчив, що поняття «адаптація» є дифініційно представленим. Значна кількість наукових праць у галузі соціальної роботи/соціальної педагогіки присвячена проблемі адаптації. Однак, у них концепт «адаптація» розглядався у контексті адаптації дітей різних вікових груп до умов освітнього середовища; адаптації дітей груп ризику та різних соціальних груп; адаптації дорослих до різних умов та середовищ. У той час, поняття «адаптація безробітної молоді» у них не представлено.

Зауважимо, що в «Енциклопедії для фахівців соціальної сфери», яке на часі є найбільшим енциклопедичним виданням у галузі соціальної роботи/соціальної педагогіки/соціальної психології останнього часу, визначено: адаптація – процес взаємодії живих організмів та оточуючого середовища, який призводить до пристосування їх до умов життєдіяльності. Це поняття виникло в XIX ст. і спочатку використовувалося лише в біології.

Пізніше воно стало застосовуватися не лише до життєдіяльності організмів, але й до особистості та колективної поведінки. У соціальній психології адаптацію визначають як пристосування індивіда до групових норм і власне соціальної групи. Психологічна адаптація особистості в суспільстві відбувається завдяки таким психологічним механізмам, як рефлексія, ідентифікація, емпатія, прийом соціального зворотнього зв'язку тощо [19, с. 7].

Узагальнені результати нашого наукового пошуку щодо змісту поняття «адаптація» у словниках представимо у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4 – Зміст поняття «адаптація»

<i>Поняття</i>	<i>Зміст поняття/джерело</i>
<i>Адаптація –</i>	<p>процес пристосування організму, особистості до зміни оточуючих умов життя, діяльності за допомогою фізіологічних, психічних і соціальних реакцій, спрямованих на створення передумов нормального функціонування у незвичних умовах. А. індивіда до нових умов середовища чи виду діяльності - це складний багатофакторний процес взаємодії між актуальним рівнем розвитку особистості, її можливостями і новими вимогами середовища до неї, а також результат цього процесу. А., як цілісний процес, включає: а/ фізіологічні зміни /швидкість реакцій, чуттєвість рецепторів, м'язовий потенціал тощо/; б/ психічний розвиток /розвиток здібностей, мислення, пам'яті, уваги тощо/; в/ пізнавальні процеси /навчання – набуття знань, умінь, навичок, норм поведінки тощо/; г/ трансформацію цінностей; д/ активний вплив суб'єкта адаптації на себе і середовище /усвідомлення ситуації, постановка завдань, цілеспрямована діяльність/. Ці компоненти дозволяють людині найкраще пристосуватися до обставин життя, що склалися на даний момент [55]</p> <p>1. У теорії еволюції — особливість будови, фізіології або поведінки організму, яка вирішує проблему в його житті або допомагає йому передати свої гени на наступне покоління.</p> <p>2. У фізіології та відчуттях, тимчасове зниження чутливості сенсорного рецептора, відмінного від рецептора болю, в результаті повторної або безперервної стимуляції. Також називається сенсорною адаптацією.</p> <p>3. У працях швейцарського психолога Жана Піаже (1896–1980) модифікація психологічних структур або процесів організму у відповідь на вимоги навколишнього середовища, що включає акомодацию та асиміляцію.</p> <p>4. Загальний термін для будь-якого процесу, в результаті якого поведінка або суб'єктивний досвід змінюються, щоб узгоджуватися зі зміненим середовищем або обставинами або у відповідь на соціальний тиск [80]</p>

Продовження таблиці 1.4

	означає, як соціальні системи будь-якого роду (сім'я, організація, наприклад школа, національна держава) реагують на навколишнє середовище. У структурному функціоналізмі адаптація є однією з чотирьох функціональних передумов, яким повинні задовольняти всі соціальні системи, щоб вижити [80]
	відноситься до змін, які відбуваються з метою підтримки різних аспектів культури чи структури соціальної або, в крайньому випадку, для того, щоб допомогти виживанню в будь-якій формі взагалі. Кожна соціальна система повинна адаптуватися по відношенню до інших систем і природного середовища. Наприклад, сім'ї повинні адаптуватися до економіки, шкіл і держави, а суспільства повинні адаптуватися до інших суспільств і ресурсів і обмежень, які пов'язані з фізичним середовищем. Через це соціальні системи повинні мати справу зі змінами в інших системах і фізичному середовищі [79].

Зважаючи на те, що досліджувана проблема адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості є соціальною, вагомими вважаємо міркування щодо наступного: концепція адаптації відіграє важливу роль у функціоналістичній перспективі Т. Парсонса на суспільство, яка розглядає адаптацію як одне з чотирьох основних завдань, які має виконати кожна соціальна система. Вона також займає чільне місце в деяких теоріях соціальних змін, особливо в еволюційних теоріях [79].

Загалом, у контексті досліджуваної проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості, можемо резюмувати: адаптація – це процес пристосування людини до змін, що відбуваються у сфері її життєдіяльності та результат цього процесу.

Узагальнюючи вищезазначене, вважаємо за необхідне сформулювати авторське бачення поняття *«адаптація безробітної молоді»* – це *пристосування молододі людини до умов ринку праці, невід'ємними ознаками якого є конкуренція та безробіття, з урахуванням значущих, з точки зору реалізації, потреб особистості, що включає її уявлення про бажаний (успішний) результат, а також допустимі засоби і дії його досягнення.*

Для безробітних, у тому числі й молодих людей, адаптація/пристосування обумовлює необхідність взаємодії з іншими

людьми та характеризується вагомим психологічним навантаженням для її учасників, особливо у ситуації вимушеної комунікації, а також у різних дефіцитарних умовах. Вплив ситуації безробіття на особистість зумовлений депривацією одних потреб (матеріальне забезпечення, самоповага, спілкування тощо) та виникненням інших потреб (у робочому місці). Зазначені фактори здатні призводити до суттєвих змін у психології безробітного [26].

За таких обставин вищезазначеного, проблема адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості у соціальному контексті передбачає вивчення цілого спектру факторів та аспектів, а саме: гендерні особливості безробітної молоді, мотиваційну сферу безробітної молоді, особистісні характеристики безробітної молоді, особливості тривалого безробіття, питання професійної орієнтації та професійного самовизначення безробітної молоді, поведінкові стратегії безробітної молоді, питання запобігання безробіття, професійного навчання та консультування безробітної молоді, проблеми соціальної та психологічної підтримки безробітної молоді та ін.

Останнє дозволяє стверджувати про необхідність детального розгляду факторів адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості, що ми зробимо у наступному параграфі.

1.3. Фактори адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості

Як зазначалося нами попередньо, адаптація безробітної молоді в умовах центрів зайнятості – це проблема, яка стосується кожної людини та адаптаційного потенціалу особистості в умовах перманентних соціальних змін, розширенням взаємодії особистості з соціальним середовищем, що ускладнюється, посиленням невизначеності, зон ризику та інших факторів. Прикордонний статус цього явища, обумовлений взаємодією соціальних, особистісних, психофізіологічних, психологічних характеристик, передбачає

необхідність його системного, комплексного аналізу на засадах ідентичних підходів (див. п. 1.2).

Адаптація безробітної молоді в умовах центрів зайнятості є одним з найважливіших досягнень особистості, що пов'язані з процесом соціалізації та соціального виховання. Вона передбачає не лише психологічні детермінанти та особистісну стійкість до мінливості соціального середовища у різних умовах буття, але, перш за все, здатність до вибудовування стратегії позитивних моделей поведінки, у якій головною відправною точкою є схильність особистості до таких. Соціалізація особистості передбачає засвоєння нею низки ключових норм, значень, що дозволяють розуміти соціальний контекст пошуку роботи, оскільки її завданням є формування соціальних навичок. На різних етапах адаптації безробітної молоді затребувані різні за рівнем, глибиною та інтенсивністю якості соціальних навичок, відповідно до тих груп, до яких включається індивід, але завдяки включенню до групових спільнот формується і відношення до взаємодії, а також ті ціннісно-сміслові орієнтири, що регулюють це ставлення. Йдеться про адаптацію як явище, що несе у собі цінність і сенс.

У цьому сенсі адаптація безробітної молоді – це не просто установка на адаптацію, але ціла сукупність схильностей, які припускають внутрішню прихильність до взаємодії з урахуванням різних її складових. У системі «особистість – соціальне середовище» адаптація передбачає готовність ефективно взаємодіяти з новими елементами цього середовища. Тобто, йдеться не тільки про здатність переносити сформовану компетенцію або навичку в нові умови, але про реалізацію на поведінковому рівні самої установки на можливість пристосування. Легкість (складність) встановлення нових контактів, гнучкість (жорсткість, ригідність) у процесі соціальної взаємодії, толерантність (інтолерантність) до проявів іншого (інших) обумовлені адаптацією до соціальних взаємодій. Цілком очевидно, що відсутність достатнього досвіду взаємодії особистості з (різними) іншими (у тому числі з різним рівнем прийняття, розуміння, статусу тощо) не сприяє

адаптації безробітних у взаємодії з іншими людьми. Найважливішим тут є і глибина реальної взаємодії – починаючи з формально-статусної та завершуючи інтимно-особистісною [8, с. 92]. Тобто, такі характеристики взаємодії з іншими людьми, як різноманітність та якість значною мірою визначають адаптацію безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

Беручи до уваги зазначене вище та результати наукового пошуку, що представлені у попередніх параграфах, вважаємо за необхідне визначити фактори адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості, які ми умовно розділили на **два блоки: 1 блок – особистісні фактори; 2 блок – соціальні фактори**. Розглянемо кожен із блоків більш детально.

1 блок – особистісні фактори, складається із психологічного та особистісного аспектів. *Психологічний аспект* передбачає розуміння психофізіологічних/психологічних та особистісних особливостей адаптації безробітної молоді.

У низці досліджень, що представлені у п. 1.1, вченими зафіксовані наступні основні психологічні якості безробітного: невисокий рівень соціальної сміливості; поступливість; конформність; песимізм і обережність в поведінці; недовірливість і скептицизм; стійкий маргінальний емоційний стан.

Загалом, безробіття обумовлює суттєві психологічні труднощі, які проявляються у нездатності безробітної молодої людини адекватно оцінити ситуацію та виявити активну особистісну поведінку в її зміні, тобто пошуку шляхів вирішення проблеми. Тривала відсутність роботи чи її втрата обумовлюють появу деструктивних проявів, що потребує психологічної роботи з особистістю для відновлення її самоефективності. За таких обставин, з'ясування психологічного аспекту адаптації безробітної молоді, як психологічного ресурсу, потребує розгляду адаптації як характеристики, що відображає внутрішню рівновагу особистості, суб'єктивну адаптованість, а не установки на адаптацію, яка в ряді випадків може і «не спрацювати», натрапивши на ряд бар'єрів чи фрустраторів [26]. Крім того, доречно

ураховувати не просто кореляційний зв'язок, що виявлялося неодноразово в дослідженнях, що представлені у п. 1.1, але спрямованість цього зв'язку, його специфіку.

Необхідно відзначити і те, що адаптація безробітної молоді в умовах зміни життєвої ситуації, у нашому випадку – в умовах центрів зайнятості, передбачає не просто з'ясування питання про рівень адаптованості, але вивчення динаміки та якісних складових цього процесу.

Адаптація особи в ситуації дестабілізації її системи відносин, спричиненої (як правило) зовнішніми або внутрішніми причинами у разі безробіття, є важливою для збереження психологічного здоров'я та її самореалізації. Тобто, аналіз факторів адаптації безробітної молоді дозволить визначити їх специфіку та окреслити шляхи надання допомоги на основі отриманих даних.

Зауважимо, що з одного боку, адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості передбачає наявність готового алгоритму для розгортання адаптаційного процесу, у той час, від якості алгоритму залежить, наскільки особистість буде включеною у цей процес. З іншого боку, кожна конкретна ситуація створює необхідність узгодження, співвідношення, від результату якого залежить адаптація кожної безробітної особи. Тобто, наявність адаптації не означає успішність адаптаційного процесу. Разом із тим, психологічна готовність безробітної молоді до адаптації є основою для проявів соціальної активності, встановлення і розширення нових зв'язків/відносин та, власне, є однією з ключових умов, що зумовлюють зміну соціального статусу безробітної особи.

Особистісний аспект. Не применшуючи значення психологічного аспекту, відзначимо провідну роль особистісного аспекту адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

У більшості випадків, статус безробітної особи обумовлює низку проблем щодо цілісного життєвого самовизначення, що, у свою чергу, спричиняє наявність особистісних проблем. Як зазначає Рудюк О.,

особистісні проблеми, що властиві безробітним виявляються у: розбіжностях між мотивами та ціннісними орієнтаціями особистості безробітних; нездатності реалізувати свою суб'єктність в реальних ринкових умовах; стійкій нервово-психічній напрузі; внутрішньому конфлікту; нездатності подолати власними силами існуючі труднощі; почутті незадоволення собою, зниженні впевненості у власних силах; песимізмі щодо перспективи діяльності; неадекватному емоційному реагуванні на зміну умов діяльності; власній професійній невідповідності сучасним потребам ринку. Визначені особистісні проблеми безробітних найбільшою мірою впливають на подальший професійний шлях, на формування ставлення до рівня свого професійного потенціалу, на рівень самокритичності і здатність до прийняття ефективних професійних рішень [58, с. 4].

Особливостями особистісного аспекту є: комбінація світоглядних установок, що ґрунтуються на ціннісно-сміслових, соціально-перцептивних, комунікативних, інтелектуальних характеристиках особистості, формування яких відбувається лише за умови взаємодії з іншими. Тільки завдяки реальній взаємодії з іншими людьми відбувається презентація особистості; будуються стратегії поведінки, пов'язані з безробіттям/пошуком роботи/працевлаштуванням, а за потреби – перенавчанням.

У той час, культурні надбання, спадковий досвід, міжкультурна комунікація також сприяють адаптації безробітної молоді. Так, Богдюк А. зазначає, що досвід реальних взаємодій впливає на сприйняття художніх образів, а ряд характеристик символічного Іншого атрибутується реальному Іншому, переймаючи сценарії, патерни та способи подолання важких життєвих ситуацій [6, с. 98]. Можемо стверджувати, що різні джерела та канали інформації впливають та визначають зміст процесу адаптації безробітної молоді.

З позицій особистісного аспекту адаптація безробітної молоді в умовах центрів зайнятості, означає готовність особистості будувати стратегію вибору майбутньої роботи/професії. Проте, як цілком справедливо зауважує

Денисов І., спрямованість вибору в умовах невизначеності потребує й особистісного самовизначення, оскільки передбачає процеси сенсоутворення та орієнтування в особистісних цінностях [15, с. 149]. Інакше кажучи, цінності, установки, смислові рішення особистості задають вектор адаптації та обумовлюють відмову від тих альтернатив, які можуть не узгоджуватися або суперечити диспозиціям особи, що відповідають ситуації, що змінюється.

Загалом, досягнення певного рівня адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості здійснюється завдяки особистісним механізмам саморегуляції. У той час, процес адаптації безробітних може бути утруднений за рахунок таких особистісних якостей, як почуття неповноцінності (особливо в спектрі моральних та вольових характеристик), уникнення труднощів та ін.

2 блок – соціальні фактори: соціальний, комунікативний, професійний, економічний, демографічний, гендерний аспекти.

Соціальний аспект. Загалом, адаптація особистості обумовлена результатами її соціального виховання та соціалізації, завдяки яким формується мотиваційно-ціннісний комплекс особистості, що забезпечує соціальні та міжособистісні відносини людини. Соціальний аспект полягає в тому, що безробітні молоді люди вважають себе не потрібними суспільству, зневірюються, оскільки не знаходять практичного застосування своїх знань та практичних навичок. Такі обставини обумовлюють порушення стабільності сімейного та суспільного життя; зростання загальної смертності та кількості самогубств/вбивств; збільшення кримінальних правопорушень та психічно хворих молодих людей. Соціальні втрати, особливо в періоди вимушеного, тривалого безробіття, для багатьох молодих людей обертаються особистою трагедією.

Адаптація безробітної молоді в умовах центрів зайнятості передбачає екстраполяцію на необхідний стан узгодженості між особистістю та соціальним середовищем. Виникає питання про специфіку взаємозв'язків між характеристиками адаптаційного процесу та ставленням безробітної молоді

до зміни ситуації. Єгорова Є. [20] зазначила, що в осіб із високим рівнем адаптації виражені прагнення до самореалізації, до діяльності, а у вибірці з низькою адаптацією – прагнення уникнути ситуацій, пов'язаних із особистісною чи діяльнісною сферами. Відсутність адаптаційної готовності може перешкоджати соціальним контактам і продуктивній взаємодії у процесі адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

Комунікативний аспект. Невизначеність комунікативної ситуації значною мірою визначає готовність безробітної молоді мати справу з ширшим спектром поведінкових проявів іншого і, відповідно, використовувати ширший арсенал поведінкових моделей аж до проявів будь-якої визначеності. Останнє значною мірою знижує когнітивні витрати, спрощує процес моделювання безробітних своєї поведінки, оскільки за основу беруться відомі моделі. Це залишається актуальним до настання моменту появи обрисів визначеності ситуації та запуску процесу активної адаптації. Оскільки суб'єктивна невизначеність може значною мірою посилюватися за рахунок «спотворених когнітивних репрезентацій» або нестачі інформації [21], найважливішим фактором дієвості безробітної молоді в умовах центрів зайнятості є володіння соціальною навичкою – здатність швидко і правильно орієнтуватися в ситуації.

Також важливу роль у процесі адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості мають характеристики презентації та репрезентації себе та партнера/партнерів по комунікативній взаємодії. Абсолютно не випадково у класичних соціально-психологічних дослідженнях наголошується на значущості зовнішніх проявів відношення та формування відношення залежно від зовнішнього вигляду для ситуації взаємодії з іншими.

Професійний аспект. Проблема адаптації безробітної молоді є актуальною, оскільки більшість вакансій на ринку праці охоплює переважно спеціальності некваліфікованої праці з досить низькою оплатою, що знижує їхню привабливість для молодих людей.

У перші шість місяців після втрати роботи, як показано в дослідженні Івкіна В., більш значущі для адаптації рефлексивні та соціально-демографічні характеристики, а в наступні шість місяців – соціально-психологічні. В період з 6 місяців до 1 року стажу безробіття знижується ситуативна тривожність і підвищується особистісне і при цьому відбувається «вигорання» мотивації. Дослідник відзначає наявність відмінностей у рівні соціальної адаптованості безробітних на різних її стадіях (за різного «стажу»). [26]. Особливо важливим є те, що у подоланні безробіття, з позицій професійного аспекту, для молоді особливе значення відіграють процесуальні (мотиваційні характеристики особистості).

Економічний аспект. Безробіття, представляючи серйозну макроекономічну проблему та виступаючи показником макроекономічної нестабільності, обумовлює на українському ринку праці низку проблем: незкоординованість функціонування системи освіти та попиту економіки на робочу силу певних професій та кваліфікацій, що позначається насамперед на низькому рівні зайнятості серед молоді; скорочення чисельності зайнятого населення у низці галузей, пріоритетних з погляду розвитку інноваційної економіки; неоднорідність розподілу величин попиту на робочу силу в територіальному розрізі; низький рівень трудової мобільності населення; суттєва розбіжність між загальним та офіційно реєстрованим безробіттям [14, с. 31].

Економічні втрати у періоди циклічного безробіття є нині найвищими порівняно з втратами від інших проблем у сучасній економіці. В Україні поряд з високими показниками безробіття, особливо безробіття молоді, спостерігаються і низькі заробітні плати, низький рівень продуктивності праці та інші показники, які безпосередньо взаємопов'язані між собою.

На часі, однією з найважливіших соціально-економічних проблем, пов'язаних зі змінами на ринку праці, є загроза безробіття для молодих людей, які закінчили вузи, технікуми, училища. Зі скасуванням планового розподілу, який гарантував постійне робоче місце та необхідний мінімум

соціальних гарантій, випускники закладів освіти (у нашому випадку – це безробітна молодь) виявляються однією з найслабше захищених у цьому відношенні категорій населення. Виявляється казуальність дійсності: коли випускнику вручили диплом, закладу освіти він уже не потрібен, а службам зайнятості в регіонах – ще не потрібен.

Такі обставини передбачають реалізацію певних заходів із боку держави – це створення служб, центрів зайнятості, виплата допомоги з безробіття, навчання та перенавчання безробітних та ін.

Демографічний аспект. Найвищі показники безробіття спостерігаються серед молоді від 20 до 39 років. Пов'язано це з тим, що у цьому віці у людей є мало досвіду, а також незадоволеність у зазначеній заробітній платі [62]. Молодь схильна до завищеної самооцінки, надмірних амбіцій, бажання високих заробітків, залежності від фінансової/стартової підтримки батьків та ін. Також молодь залежить від середніх та вищих навчальних закладів, що скорочує їхній робочий день, але дає можливість у майбутньому отримувати високу та гідну заробітну плату. Але здобувши вищу освіту, не всі можуть знайти собі роботу, оскільки роботодавці обирають собі працівників зі стажем [там само].

Однією з наріжних проблем є безробіття молоді у сільській місцевості. Поліпшення якісного складу існуючих кадрів агропромислового комплексу пов'язане з удосконаленням системи підготовки спеціалістів, а також закріпленням молодих спеціалістів на селі. Щоб підвищити престижність сільськогосподарської праці, насамперед необхідно значно покращити умови праці, підвищити умови механізації, створити сприятливий режим праці, відпочинку, навчання та перенавчання безробітних працівників [14].

Найпоширенішими наслідками безробіття серед молоді є: зниження конкурентоспроможності, розчарування у своїх можливостях, тривале/хронічне безробіття, деструктивні зміни у розвитку особистості, втрата трудової кар'єри та перспектив особистісного розвитку.

Зауважимо, що успішний процес адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості завершується, як правило, стабільним працевлаштуванням, прийняттям законів і правил функціонування ринку праці.

Гендерний аспект. Трансформаційні процеси, що відбуваються в країні, і проголошені цілі та політика патерналістської соціалістичної держави не вирішили основні питання гендерної нерівності і навіть призвели до того, що загострилися гендерні суперечності та проблема дискримінації жінок, що в свою чергу зумовили проблему безробіття серед молодих жінок («жіночого безробіття»). Це підтверджується статистичними даними, наданими різними структурами: Міжнародною організацією праці, Міністерством соціальної політики, службами зайнятості, службою державної статистики.

Особливу тривогу викликає той факт, що проблеми з працевлаштуванням відчують переважно слабо захищені в «соціальному плані» молоді жінки: самотні та багатодітні матері; жінки, які мають малолітніх дітей та дітей-інвалідів; молоді дівчата та жінки без досвіду роботи, трудового стажу (наприклад, випускниці вищих та середніх навчальних закладів) та ін. Як правило, у перерахованих категорій жінок виникають проблеми з працевлаштуванням через певні причини, дискримінаційні дії з боку роботодавців та соціальних стереотипів у суспільстві.

У той час, деякі дослідники припускають, що жінки можуть звертатися до служби зайнятості не тільки з метою пошуку роботи. Це також певна можливість зробити «перерву» в роботі тимчасовою, офіційною та оплачуваною, що дозволить їм зайнятися домашніми, сімейними справами та (або) дочекатися більш підходящої та цікавої вакансії за вже наявною фахом або професією.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що наявність установки на взаємодію, сформована суб'єктна позиція, здатність до саморегуляції,

зосередженість на об'єкті або ситуації, а не на собі, адекватне сприйняття труднощів, толерантність та гнучкість у формуванні поведінкових стратегій є складовими адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

Висновки до розділу

Дослідження теоретико-методологічних основ адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості дозволило зробити наступні висновки:

розробленість проблеми адаптації безробітних у науковій літературі та фахових джерелах на вітчизняному науковому ґрунті представлена низкою досліджень у різних наукових сферах. Певний науковий доробок існує у сфері соціальної роботи, а, відтак, дозволяє стверджувати, що адаптація безробітної молоді є соціальною проблемою.

Безробіття молоді, як і раніше, залишається важливою проблемою, яка потребує вирішення. Негативні соціальні наслідки молодіжного безробіття як соціально-економічного явища значно перевищують позитивні. Безробіття молоді несе виключно негативне соціально-психологічне смислове навантаження як для суспільства в цілому, так і окремих його груп, верств, сімей, окремих громадян.

Методологічний апарат розглянуто через визначене методологічне підґрунтя у системі координат науковий принципів та підходів. Зміст ключових концептів досліджено шляхом категоріального аналізу ключових понять «безробіття» і похідного від нього – «безробітні» та «адаптація» і концептуального, у досліджуваній проблемі – «адаптація безробітної молоді» за результатами якого сформульовано авторське бачення поняття «адаптація безробітної молоді».

Досліджено теоретичні фактори адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості, які умовно розділено на два блоки: 1 блок – особистісні фактори; 2 блок – соціальні фактори. Проаналізовано особливості за кожним із блоків.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АДАПТАЦІЇ БЕЗРОБІТНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ЦЕНТРІВ ЗАЙНЯТОСТІ

2.1. Експериментальна робота щодо дослідження готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості

Другим завданням нашого дослідження є: експериментальним шляхом визначити готовність безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості. Зазначимо, що емпіричне дослідження ми здійснили, покликаючись на результати теоретичного пошуку, які представлено у першого розділі. Практична реалізація завдання передбачала побудову плану експериментальної (див. табл. 2.1):

Таблиця 2.1 – План експериментальної роботи

<i>Етап</i>	<i>Характеристика експериментальної роботи</i>
<i>I етап (пошуково-організаційний)</i>	аналіз у фахових джерелах та літературі концепту «готовність»; визначення критеріїв та рівнів готовності безробітної молоді до адаптації на в умовах центрів зайнятості; підбір методів експериментальної роботи для перевірки готовності безробітної молоді до адаптації на в умовах центрів зайнятості
<i>II етап (констатувальний)</i>	формування вибірки; перевірка готовності безробітної молоді до адаптації на в умовах центрів зайнятості
<i>III етап (узагальнюючий)</i>	аналіз, узагальнення результатів експериментального матеріалу

Представимо детально експериментальну роботу на кожному із етапів.

На *I етапі* – пошуково-організаційному, ми проаналізували фахові джерела та вітчизняну й зарубіжну літературу та встановили, що концепт «готовність» представлений значною кількістю тлумачень з позицій різних підходів. Результати аналізу див. табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Узагальнені результати аналізу змісту поняття «готовність»

Концепт	Підхід/зміст/автори	
Г О Т О В Н І С Т Ь	Особистісний підхід	інтегральна якість особистості (К. Платонов, В. Ширінський); синтез певних якостей особистості (В. Крутецький, С. Дибін); комплекс здібностей особистості (В. Ананьєв, С. Рубінштейн); особистісне утворення, що складається з мотиваційних, психічних і характерологічних особливостей людини (М. Дяченко, Л. Кандибович, О. Ковальова, В. Моляко, Е. Фарапонова); цілеспрямоване вираження особистості, що містить її переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, установки (С. Максименко)
	Психологічний підхід	стан, обумовлений стійкими особливостями людини (М. Дяченко, Є. Мілерян, Е. Фарапонова); стійка характеристика особистості, що діє постійно і охоплює позитивне ставлення до діяльності, у тому числі професійні риси характеру, здібності, темперамент, мотивацію, знання, вміння, навички, які сприяють виконанню конкретної діяльності, по-друге, як сукупність факторів, що відображають різні сторони стану людини: фізичну, нейродинамічну, психологічну (І. Кон)
	Діяльнісний підхід	вибіркова активність, яка націлює особистість на майбутню діяльність (О. Дубасенюк, Н. Мирончук); якість особистості, що містить у собі знання, вміння, навички, обумовлена стійкістю інтересів і схильностей, характеризується позитивним ставленням до конкретних дій... фундаментальна умова успішного виконання трудової діяльності (М. Дяченко)
	Професійний підхід	комплекс індивідуально-типологічних особливостей і професійно важливих якостей, що забезпечують ефективне виконання конкретної професійної діяльності (О. Тополь); інтегральне особистісне утворення, що включає в себе стійке прагнення до певної професійної діяльності (виконання професійних завдань), наявність відповідних знань, умінь та навичок і комплексу індивідуальних психофізіологічних характеристик, які зумовлюють успішну професійну діяльність (В. Мачуський); стан суб'єкта, що характеризується розвинутими складниками інтелектуальної й операційно-технічної сфер (здібності, відповідні спеціальні знання та вміння, навички виконання певних трудових завдань), які зумовлені та визначені орієнтацією на конкретну професійну діяльність (вираженими професійними інтересами та намірами, сформованими мотивами опанування професії) (О. Губенко)

Загалом, концепт «готовність» є достатньо розробленим на вітчизняному та зарубіжному науковому ґрунті, а, відтак, не потребує більш детального аналізу у контексті нашої роботи.

Здійснений аналіз дозволив сформулювати робоче визначення концепту «готовність» який визначаємо як: *комплекс індивідуально-типологічних особливостей особистості, що включає спрямованість на певну професійну діяльність шляхом узгодження та адаптації індивідуальних особливостей і якостей особистості, її власних інтересів, здібностей, можливостей з вимогами професійної діяльності.*

Наступним кроком визначимо критерії (тобто, підстави для оцінювання, визначення або класифікації певного явища (за С. Чистяковою та О. Машіньян)) готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості та їх показники:

1. Мотиваційний критерій. Показники: позитивне ставлення до професійного навчання/перенавчання/вибору нової професії; наявність мотивів безробітної молоді адаптуватися в умовах центрів зайнятості; активна особистісна позиція щодо отримання можливостей працевлаштування після професійного навчання та перепідготовки.

2. Когнітивний критерій. Показники: професійні інтереси; прагнення до адаптації наявних та оволодіння знаннями в умовах центрів зайнятості; знання щодо загальної психології та індивідуальних характеристик людини; знання щодо можливостей реалізувати себе у новій професійній сфері.

3. Адаптаційно-діяльнісний критерій. Показники: вміння адаптувати та застосовувати на практиці знання, отримані в умовах центрів зайнятості; вміння працювати з джерелами інформації та сучасними ІКТ; вміння складати програму професійних дій та алгоритму її досягнення; самоконтроль і корекція професійних планів; сформованість професійних намірів, самоактуалізація потенційних можливостей в новій професії; прагнення щодо оцінки та регуляції власних потреб.

Визначені критерії готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості обумовлюють необхідність окреслення рівнів відповідної готовності, що відображають якісну та кількісну характеристики досліджуваного явища: високий, середній та низький.

Високий рівень за визначеними критеріями характеризується наступним: високим рівнем мотивів безробітної молоді адаптуватися в умовах центру зайнятості; в ієрархічній структурі яких переважають мотиви, пов'язані з її змістом; мають чітко виражені професійні інтереси; здійснюють відповідні конкретні кроки та підтримують активну особистісну позицію щодо отримання можливостей працевлаштування після професійного навчання та перепідготовки; прагнуть до оволодіння знаннями у новій професійній сфері; мають високий рівень знань щодо загальної психології та індивідуальних характеристик людини та знань щодо можливостей реалізувати себе у новій професійній сфері; здійснюють самоконтроль і корекцію професійних планів; здатні до оцінки та регуляції власних потреб, самоактуалізації потенційних можливостей в новій професії.

Середній рівень за визначеними критеріями характеризується наступним: середні рівнем мотивів безробітної молоді адаптуватися в умовах центрів зайнятості; мають середньо виражені професійні інтереси; виявляють певний інтерес до оволодіння знаннями у професійній сфері; мають середній рівень знань щодо загальної психології та індивідуальних характеристик людини та знань щодо можливостей реалізувати себе у новій професійній сфері; вміють застосовувати на практиці знання, отримані в умовах центру зайнятості; здатні до планування професійної діяльності та самоактуалізації потенційних можливостей в новій професії.

Низький рівень за визначеними критеріями характеризується наступним: незначною мотивацією безробітної молоді адаптуватися в умовах центру зайнятості; не мають виражених професійних інтересів; не виявляють інтерес до оволодіння знаннями у професійній сфері; мають низький рівень знань щодо загальної психології та індивідуальних характеристик людини та

незначні/фрагментарні знання щодо можливостей реалізувати себе у новій професійній сфері; часткові вміння застосовувати на практиці знання, отримані в умовах центру зайнятості; відсутня самоактуалізація потенційних можливостей в новій професії.

Наступним кроком ми вибрали методи та методики для експериментальної роботи, серед яких ключовими було визначено: опитування, інтерв'ювання, анкетування, адаптована методика Павлютенкова Є. у модифікації Щокіна Г. [77, с. 16-18], авторську анкету-опитувальник, методи математичної статистики – для обробки та методи графічного зображення даних – для візуалізації отриманих результатів.

На *II етапі* – констатувальному, ми здійснювали перевірку готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості.

Дослідження ми проводили під час практики (осінь 2022 р.) у Іваничівській районній філії Волинського обласного центру зайнятості. Загальна кількість респондентів – 68 осіб. Групування респондентів ми здійснювали у наближеній пропорційності за *гендерним* (чоловіки – 33 особи та жінки – 35 осіб) та *віковим* (I група – 18-23 роки, II група – 24-30 років, III група – 31+ років) маркерами. Загальний розподіл респондентів: чоловіки: I група – 10 осіб, II група – 11 осіб, III група – 12 осіб; жінки: I група – 12 осіб, II група – 10 осіб, III група – 13 осіб. Розподіл респондентів представлено на рисунках 2.1, 2.2.

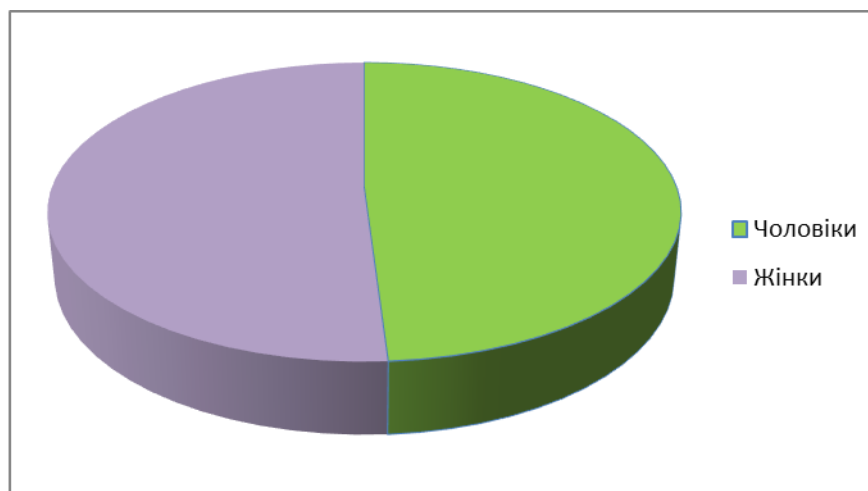

Рисунок 2.1 – Розподіл респондентів за гендерним маркером

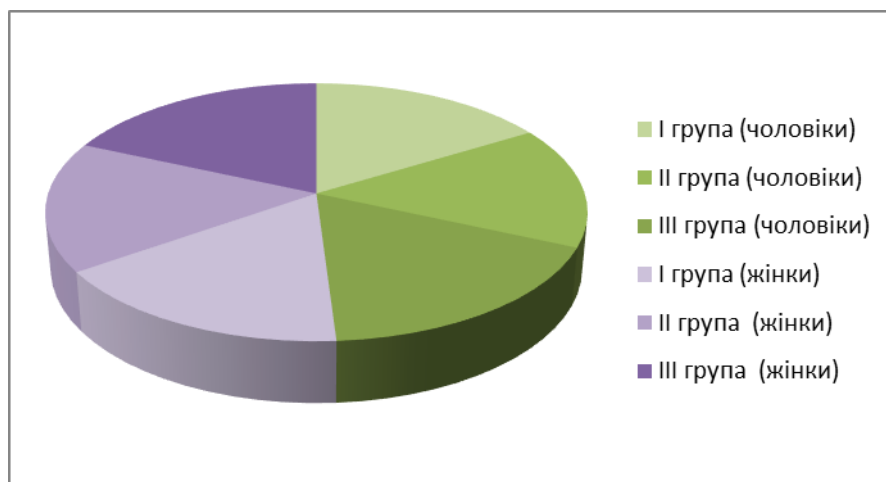

Рисунок 2.2 – Розподіл респондентів за віковим маркером

Особливою обставиною проведення експериментальної роботи було те, що воєнні дії на території України обумовили необхідність перевірки готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості реалізовувати за допомогою соціальних месенджерів Viber і Facebook, на платформі Zoom та Google Meet.

Для забезпечення адекватності та відповідності реалізації констатувального експерименту та вимірювання якісних характеристик досліджуваного явища, у нашому випадку – готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості, ми обрали наступні методи та методики (див. табл. 2.3):

Таблиця 2.3 – Методи та методики дослідження готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості

<i>Метод/методика</i>	<i>Зміст методу/методики</i>
<i>Спостереження</i>	цілеспрямоване та планомірне сприйняття явищ, результати яких фіксуються експериментатором. Спостереження стає методом психологічного дослідження лише тоді, коли воно не обмежується описом фактів, які існують, а пояснює їх природу. Сутність спостережень – в науковому тлумаченні фактів, а не в їх реєстрації. Власне, існують ще й життєві спостереження, але на відміну від наукових, вони не цілеспрямовані, не систематизовані і не плановані.

Продовження таблиці 2.3

<i>Експеримент</i>	є комплексним методом і тому передбачає поєднання методів спостереження, бесіди, анкетування, створення спеціальних ситуацій тощо на всіх етапах кожного з видів експерименту. Підбір методів залежить від виду та мети експерименту. Ретельний вибір та реалізація методів визначає успіх у досягненні цілей експерименту.
<i>Аналіз продуктів діяльності</i>	досліджується не сама діяльність, а її продукт. Об'єктом вивчення є при цьому процеси, які реалізуються у продукти діяльності. Таким продуктом нашого експерименту є анкети учасників I, II, III груп респондентів, які власне відображають реальну картину щодо готовності безробітних до адаптації в умовах центрів зайнятості.
<i>Діагностична бесіда</i>	застосовувалася нами як самостійний, так і додатковий метод дослідження з метою з'ясування й уточнення того, що було не достатньо зрозуміло при спостереженні. Діагностичну бесіду необхідно проводити за певним заздалегідь продуманим планом з визначеним переліком питань, що потребують з'ясування. Бесіду, на відміну інтерв'ювання чи анкетування, проводять у вільній формі, без запису відповідей співрозмовника.
<i>Інтерв'ювання</i>	ми застосовували як різновид методу бесіди. При підготовці до інтерв'ювання заздалегідь складається перелік запитань і ці запитання послідовно ставляться тому, з ким проводиться інтерв'ю. Відповіді можна записувати на паперові чи аудіо/відео носії, з метою подальшого глибинного аналізу.
<i>Анкетування</i>	передбачає масовий збір матеріалу за допомогою анкет, де відповіді на питання записуються тими, кому адресована анкета. Анкета застосовується для отримання даних, які у процесі бесіди не можливо виявити. Ми розробили авторську анкету-опитувальник, яка складалася з 8 запитань.
<i>Методика Павлютенкова Є. у модифікації Щокіна Г.</i>	поняття «мотив» означає спонукання до діяльності, пов'язане із задоволенням потреб суб'єкта, сукупність зовнішніх та внутрішніх умов, які викликають активність суб'єкта і визначають її спрямованість. Опитувальник, містить 18 суджень (оцінок); ці судження виражають зазначені 9 груп мотивів.
<i>Ранжування</i>	це процедура впорядкування об'єктів, яку виконує експерт. На основі знань та досвіду, експерт розташовує об'єкти в порядку надання їм переваги, керуючись одним чи кількома обраними показниками порівнянням.
<i>Методика моделей діяльності (Салкова, Скок)</i>	адаптована з урахуванням предмета нашого дослідження та застосована для перевірки адекватності розподілу критеріїв та їх показників

Зауважимо, що у контексті дослідження готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості адекватність розподілу критеріїв та

показників була перевірена нами за допомогою методики моделей діяльності (Салкова, Скок), адаптованої з урахуванням предмета нашого дослідження.

На IV етапі (заключному) ми здійснювали узагальнення та інтерпретацію результатів експериментального матеріалу. Інтерпретацію отриманих результатів представимо у наступному параграфі.

2.2. Аналіз результатів констатувального етапу дослідження

Представимо результати експериментальної роботи.

Відповідно до визначеної мети, завдань дослідження та плану експериментальної роботи (див. п. 2.1) нами було проведено констатувальний експеримент.

Мета даного етапу експериментальної роботи – перевірити готовність безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості через орієнтовну систему визначених критеріїв та їх показників, а саме: *мотиваційний, когнітивний, адаптаційно-діяльнісний*, а також рівнів відповідної готовності, що відображають якісну та кількісну характеристики досліджуваного явища: *високий, середній та низький* (див. п. 2.1).

Дослідження готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості проведено на засадах аксіологічного, діяльнісного, комплексного підходів (див. п. 1.2). Із позицій окреслених підходів можна простежити взаємозумовленість між цілями готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості та системою їх ціннісних орієнтацій, визначити операційний склад їх дій, а також, класифікувати особливості.

Враховуючи те, що діяльність людини є базовими категоріями людинознавчих дисциплін, у тому числі – й соціальної роботи, це дозволяє побудувати загальну теорію будь-якого виду діяльності з урахуванням методів аналізу її розвитку та динаміки в конкретній системі координат (у нашому випадку – готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості).

Представимо детальний опис результатів якісно-кількісного порівняльного аналізу визначення наявного стану готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості через особливості проявів визначених критеріїв.

Мотив – це досить складне утворення, яке вміщує різні види спонукань: потреби, прагнення, цілі, установки, ідеали. Відомо, що при здійсненні будь-якої діяльності, у нашому випадку – адаптації, людина керується цілою низкою мотивів. Тому даний блок структури включає певну кількість показників, що характеризують і розширюють уявлення щодо готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості.

Сутність методики Павлютенкова Є. у модифікації Щокіна Г. [77, с. 16-18] визначається у наступному: береться опитувальник, який містить 18 суджень (оцінок); ці судження виражають зазначені 9 груп мотивів. Спираючись на методику ми припускаємо, що рівень готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості залежить від запропонованих мотивів:

- 1) соціальні (судження 1 та 2);
- 2) моральні (судження 3 та 4);
- 3) пізнавальні (судження 5 та 6);
- 4) адаптаційні (судження 7 та 8);
- 5) пов'язані із змістом праці щодо обраної професії (судження 9 та 10);
- 6) естетичні (судження 11 та 12);
- 7) матеріальні (судження 13 та 14);
- 8) престижні (судження 15 та 16);
- 9) утилітарні (судження 17 та 18).

За даною методикою необхідно оцінити, якою мірою те чи інше судження визначає досліджувану проблему.

Статистичний матеріал щодо оцінки мотиваційної сфери безробітної молоді був отриманий у результаті застосування методики, сутність якої полягає у тому, що для аналізу рівня готовності безробітної молоді до

адаптації в умовах центрів зайнятості оцінюють зазначені вище мотиви. Проте частина із них є основними (вирішальними), а певна частина має другорядне значення. Узагальнені дані мотивації безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості усіх визначених груп респондентів представлено у табл. 2.4.

На основі отриманих результатів був визначений мотиваційний комплекс готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості як співвідношення усіх дев'яти видів мотивів.

Таблиця 2.4 – Ранжування мотивів готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості за узагальненими показниками

№ мотиву, що виявляє готовність безробітних до адаптації на етапі професійної перепідготовки	Ранг мотиву		
	<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
1. Матеріальні мотиви	1	1	1
2. Мотиви престижу	2	2	2
3. Утилітарні мотиви	3	4	5
4. Пізнавальні мотиви	4	5	6
5. Мотиви, пов'язані зі змістом праці	5	7	7
6. Моральні мотиви	6	6	4
7. Адаптаційні мотиви	7	3	3
8. Соціальні мотиви	8	8	8
9. Естетичні мотиви	9	9	9

Порівняльний аналіз результатів оцінювання рівня значущості окреслених у методиці мотивів, які спонукають безробітну молодь до адаптації в умовах центрів зайнятості, свідчить про їх неоптимальний характер.

У цілому, найменш значущими для безробітної молоді в умовах центрів зайнятості виявилися естетичні та соціальні мотиви (*низький рівень*). Недостатньо високий рівень мотивації безробітної молоді щодо соціальних мотивів (8 рангове місце), естетичного та духовного вдосконалення (9

рангове місце) може бути пояснений браком часу, неможливістю вивільнення належних коштів, відсутністю духовних ідеалів й загальним низьким рівнем зазначених мотивів у сучасному суспільстві, а також інтенсивним упровадженням західних ідей матеріального благополуччя.

Незначно вище стоять адаптаційні та моральні мотиви. Пізнавальні, мотиви, що пов'язані зі змістом праці та моральні займають середню позицію, з певними відмінностями у ранжуванні, (*середній рівень*). У виборі професії/місця роботи досліджувані, за показниками середнього та низького рівнів, надають перевагу розташуванню установи (місто чи сільська місцевість). Фактично їх цікавить не змістове наповнення професійної діяльності, а власні меркантильні інтереси (у нашому дослідженні – утилітарні мотиви). Матеріальні та мотиви престижу у ранговій шкалі займають високі позиції для усіх визначених груп респондентів (*високий рівень*), що засвідчує про наявні утруднення у мотиваційному полі безробітної молоді.

Результати аналізу експериментального матеріалу за *гендерним* маркером засвідчують перевагу показників пізнавальних, моральних, адаптаційних мотивів у жінок ніж у чоловіків. У той час, у чоловіків переважають мотиви, що пов'язані зі змістом праці, утилітарні та матеріальні мотиви.

За *віковим* маркером: перевага пізнавальних мотивів жінок і чоловіків I групи та моральних III групи у відповідному порівнянні; мотивів престижу чоловіків і жінок I групи у відповідному порівнянні з II і III групами; жінки усіх груп, у порівнянні з чоловіками, мали незначно переважні показники за естетичними мотивами.

За результатами авторської анкети-опитувальника, яка дозволила визначити наявний стан готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості за *когнітивним* та *адаптаційно-діяльним* критеріями, відповідно: за *гендерним* та *віковим* маркерами, представимо узагальнені результати у таблиці 2.5.

Розглянемо отримані результати. За *гендерним* маркером показники що готовності безробітних жінок до адаптації в умовах центрів зайнятості засвідчили перевагу над показниками чоловіків. Тобто, молоді жінки більш готові до: зміни професії та перенавчання; професійного самовизначення особистості; можливостей реалізувати себе у новій професійній сфері; підвищенню актуалізації особистісного потенціалу, перебуваючи в ситуації безробіття та ін.

Таблиця 2.5 – Готовність безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості за когнітивним та адаптаційно-діяльнісним критеріями (узагальнені показники)

<i>Запитання</i>	<i>Чоловіки</i>			<i>Жінки</i>		
	I група	II група	III група	I група	II група	III група
Чи знаєте Ви про різні психотипи людини?	43%	41%	40%	45%	46%	42%
Чи готові Ви співпрацювати з іншими людьми?	45%	40%	46%	48%	50%	58%
Чи готові Ви змінити професію?	62%	38%	32%	51%	52%	39%
Чи готові Ви до особистісних змін, щоб отримати нову професію?	17%	14%	10%	21%	24%	11%
Чи готові Ви здобувати нові знання?	36%	33%	17%	38%	42%	20%
Чи готові Ви здобувати знання у іншій сфері?	29%	18%	9%	30%	24%	12%
Чи готові Ви швидко навчатися у нових умовах?	26%	28%	14%	25%	24%	12%
Чи готові Ви реалізувати себе у новій професійній сфері?	27%	20%	8%	28%	25%	10%
Чи готові Ви до нової професії, якщо вона буде пов'язана із необхідністю здобувати нові знання?	28%	21%	7%	31%	39%	14%

За *віковим* маркером маємо наступне: на запитання «Чи знаєте Ви про різні психотипи людини?» відповіді респондентів мали наближені показники

у чоловіків: I група – 43%, II група – 41%, III група – 40% та незначно відмінні у жінок: I група – 45%, II група – 46%, III група – 42%.

На запитання «Чи готові Ви співпрацювати з іншими людьми?» відповіді респондентів були дещо відмінні: чоловіки: I група – 45%, II група – 40%, III група – 46% і перевага жінок: I група – 48%, II група – 50%, III група – 58%. Увагу привертають нижчі показники II групи чоловіків – 40%. У процесі опитування чоловіки цієї групи засвідчили, що хотіли б працювати: «На себе», вони це пов'язують з бажанням працювати і отримувати дохід одноосібно.

На запитання «Чи готові Ви змінити професію?» відповіді респондентів були значно відмінними: чоловіки: I група – 62%, у порівнянні з II група – 38%, III група – 32%; жінки: I група – 51%, II група – 52%, у порівнянні з III група – 39%. Зауважимо, що чоловіки I групи мають переважні показники, що пояснюється їх віковою мобільністю, та навпаки, жінки III групи неохочі до зміни професії, а відтак, адаптуватися до нової.

На запитання «Чи готові Ви до особистісних змін, щоб отримати нову професію?» відповіді респондентів-жінок: I група – 21%, II група – 24%, III група – 11%. засвідчили перевагу над показниками чоловіків: I група – 17%, II група – 14%, III група – 10%. Тобто, молоді жінки більш готові до особистісних змін, а відтак, можуть буди більш гнучкими та адаптивними. Однак, зауважимо, що за цим запитанням ми отримали найнижчі порівняльні показники. Це підтверджує наявність низки проблем особистісного характеру у безробітної молоді та необхідності для них ґрунтовної соціально-психологічної допомоги.

На запитання «Чи готові Ви здобувати нові знання?» відповіді респондентів були значно відмінними у чоловіків: I група – 36%, II група – 33% та жінок: I група – 38%, II група – 42%, у відповідному порівнянні III група – 17%; III група – 20%. Вікова категорія III групи (молоді чоловіки і жінки) у процесі дослідження засвідчила недостатнє бажання здобувати нові

знання, покликаючись на свій вік. Це підтвердили отримані результати за наступними запитаннями, кореляція за якими була схожою.

На запитання «Чи готові Ви здобувати знання у іншій сфері?» відповіді респондентів були наступними: чоловіки: I група – 29%, II група – 18%; жінки: I група – 30%, II група – 24%, у відповідному порівнянні: III група – 9%; III група – 12%, що підтверджує показники за попереднім запитанням.

На запитання «Чи готові Ви швидко навчатися у нових умовах?» відповіді респондентів були незначно переважними у чоловіків: I група – 26%, II група – 28%, III група – 14%; над жінками: I група – 25%, II група – 24%, III група – 12%. Це засвідчує бажання молодих чоловіків швидко прагнути до нового, у той час молоді жінки прагнуть більше до сталості.

На запитання «Чи готові Ви реалізувати себе у новій професійній сфері?» відповіді респондентів були подібними у відповідних групах, а саме: чоловіки: I група – 27%, II група – 20%, III група – 8%; жінки: I група – 28%, II група – 25%, III група – 10%. Найнижчі показники у відповідних III групах, що засвідчує про стереотипи та особливості безробітних молодих людей цієї вікової категорії.

На запитання «Чи готові Ви до нової професії, якщо вона буде пов'язана із необхідністю здобувати нові знання?» ми отримали перевагу у відповідях респондентів-жінок: I група – 31%, II група – 39%, III група – 14% над відповідними групами чоловіків: I група – 28%, II група – 21%, III група – 7%. Зауважимо, що показник III групи чоловіків є найнижчим за усі показники. Тобто, молоді чоловіки цієї групи/вікової категорії найменш готові здобувати нові знання у новій професії, а відтак, до адаптації в умовах центрів зайнятості.

Загалом, отримані результати дозволили констатувати стан готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості за *когнітивним* та *адаптаційно-діяльним* критеріями переважно на низькому та, за деякими показниками, на середньому рівнях.

Таким чином, безробітна молодь характеризується низьким та середнім рівнем показників адаптації, що зумовлює труднощі адаптації в умовах центрів зайнятості. Для більшості безробітних молодих людей успішність адаптації великою мірою залежить від зовнішніх умов соціального середовища та індивідуально-психологічних особливостей й суб'єктивного сприйняття зміни соціального статусу. Безробітна молодь, як правило, мають певний рівень емоційної стійкості, проте процес адаптації ускладнений, можливі зриви, прояви агресивності і конфліктності, що обумовлюють необхідність формування поведінкової та комунікативної складової адаптаційного потенціалу безробітної молоді.

Отримані дані окремих показників, які знаходяться на низькому рівні вказують на неадекватність адаптації, труднощі у адаптації до нового статусу у соціальному середовищі та необхідність розробки спеціальної програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

2.3 Модель, програма та науково-методичні рекомендації щодо реалізації програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості

Результати емпіричного дослідження готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів, які представлено у п. 2.2. та сформульоване авторське поняття (див. п. 1.2) ми оберемо за основу робочого образу досліджуваної проблеми – моделі адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

Зауважимо, що метод моделювання знайшов поширення у різних галузях знань та сферах досліджень, що обумовило появу можливості у виділенні цілого ряду видів і типів моделей. Існує поділ моделей на теоретичні й емпіричні, загальні і часткові, пояснювальні і дескриптивні, динамічні і статичні, імітаційні та експериментальні, детерміністичні й стохастичні тощо (П. Доорн) [17]. Доцільність застосування ...

інформаційних моделей (модель дає можливість отримати нову інформацію про об'єкт) пропонував В. Штофф [76, с. 63].

Беручи до уваги вищезазначені міркування, вихідним зразком, який дасть змогу визначити алгоритм вирішення конкретних завдань, тобто обґрунтування програми, нами обрано **інформаційну модель** адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості та визначаємо її як вихідний еталон досліджуваного явища, що власне окреслює змістове наповнення. Інформаційна модель адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості має визначені автором конструкти, які представлено на рисунку 2.3.

Рисунок 2.3 – Інформаційна модель адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості

Зауважимо, що обмежений обсяг магістерської роботи не дозволяє ґрунтовно проаналізувати кожен конструкт інформаційної моделі адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості. Тому, керуючись принципами доцільності, доступності та реалістичності, оберемо ті, які, з мінімальними затратними ресурсами та за умови використання наявних і діючих, можуть бути ефективно використані у адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

Розглянемо конструкти інформаційної моделі адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості. Ядром моделі є адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості, детальний розгляд якої представлено у

Розділі 1. Складовими конструктами моделі є різновиди адаптації безробітної молоді, які ми систематизували та класифікували за наступними ознаками див. табл. 2.6.

Загалом, визначена модель є базисом для обґрунтування програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

Таблиця 2.6 – Конструкти інформаційної моделі адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості

Конструкт моделі	Зміст конструкту
<i>соціальна адаптація</i>	– пристосування безробітних до умов та вимог соціального середовища; це узгодження самооцінок і домагань безробітного з його можливостями і з реальністю соціального середовища. У процесі соціальної адаптації людина засвоює моральні норми і цінності найближчого оточення, традиції і звичаї трудового колективу, неформальних груп;
<i>психологічна адаптація</i>	– психічне явище, що пов'язане з перебудовою психіки безробітних у відповідності з вимогами нових умов оточуючого середовища. Основним механізмом психологічної адаптації виступає процес ламання старого динамічного стереотипу і формування нового. Труднощі в процесі психологічної адаптації безробітних можуть знизити ефективність діяльності, у тому числі й на етапі професійної перепідготовки, викликати психічні розлади;
<i>соціально-психологічна адаптація</i>	– більш або менш стійкий емоціональний настрій, який складається як результат настроїв безробітних, їхніх душевних переживань, відносин до інших людей, до оточуючих подій;
<i>соціально-економічна адаптація</i>	– матеріальне становище безробітного, за наявності, його сім'ї). Для оцінки матеріального благополуччя сім'ї, що складається з грошової та майнової забезпеченості, необхідно декілька кількісних та якісних критеріїв: рівень доходів сім'ї, її житлові умови, предметне оточення, а також соціально-демографічні характеристики її членів, що складає соціально-економічний статус сім'ї;
<i>соціокультурна адаптація</i>	– визначаючи загальну культуру, необхідно враховувати рівень освіти безробітних, оскільки він визнаний одним з визначальних факторів у пошуку роботи/працевлаштуванні, у тому числі й на етапі професійної перепідготовки, а також безпосередню поведінкову культуру безробітних;
<i>ситуаційно-рольова адаптація</i>	– яка пов'язана з відношенням безробітних до працевлаштування/пошуку роботи/перенавчання. У випадку конструктивного ставлення до ситуації безробіття, високої культури та активності безробітних у вирішенні проблем працевлаштування/пошуку роботи/перенавчання, їх ситуаційно-рольовий статус високий; якщо у ставленні безробітних присутня акцентуація на проблемах, то – середній. У випадку ігнорування проблем безробітними і, тим паче, пасивного ставлення до ситуації безробіття, яке, зазвичай, співвідноситься з низькою активністю, то статус – низький.

Як зазначалося нами попередньо, проблеми, пов'язані з безробіттям в Україні, вимагають від держави, регіональних центрів/служб зайнятості завчасної розробки та реалізації соціальних гарантій у сфері зайнятості населення працездатного віку. Держава реалізує це завдання у вигляді надання соціальних послуг, тобто, заходів, спрямованих на зниження рівня безробітних громадян, які потребують отримання соціальної підтримки від держави. Центром зайнятості населення надається державна послуга із адаптації безробітних, яка надається з метою скорочення термінів пошуку підходящої роботи безробітними, пом'якшення наслідків безробіття. Підставою надання державної послуги є особисте звернення безробітного, який заповнив форму бланка [2]. Послуга із адаптації включає освоєння безробітними **програми**, яка, на наш погляд, має наступні **складові**:

- 1) діагностика соціально-психологічних проблем безробітних;**
- 2) соціальний супровід безробітних;**
- 3) професійно-психологічна підготовка безробітних.**

Зауважимо, що визначені блоки програми мають реалізовуватися за допомогою інструментарію, а саме:

- *технології роботи профконсультантів;*
- *традиційні та інноваційні форми, методи, засоби, прийоми, способи роботи з безробітними.*

Практика свідчить, що чим триваліше безробіття, тим значніші негативні зміни у психіці безробітного, тим вищий їх рівень і більша потреба в соціально-психологічній допомозі. Психологічні проблеми безробіття впливають і на механізми психічної регуляції людини та викликають певні форми психологічної деформації особистості безробітного. В залежності від індивідуально-психологічних особливостей людини ці види деформацій (певні зміни рис характеру, темпераменту, емоційної сфери, сфери потреб та вольової сфери) можуть проявлятися по-різному [2].

Зауважимо, що *соціальний супровід осіб, які втратили роботу, ми вважаємо комплексною послугою та наскрізною технологією програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості у поєднанні з традиційним та інноваційним інструментарієм роботи з безробітною молоддю.*

Соціальний супровід адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості проводиться поетапно, але завдання, які вирішуються на кожному етапі, тісно пов'язані між собою і вирішуються комплексно.

Програма адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості ґрунтується на розумінні того, що при здійсненні соціального супроводу увага фахівців центрів зайнятості має зосереджуватися на усвідомленні потреб безробітних та сприятливих умов для їх адаптації, які ми вбачаємо у формуванні навичок до адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості. За таких обставин, вважаємо за необхідне, з метою саме методичного забезпечення реалізації програми, спроектувати базовий кластер навичок адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості: *професійні* (взаємодія безробітної молоді із професійним середовищем), *психологічні* (здатність приймати і передавати емоційну і раціональну інформацію, розуміти емоційний стан партнерів по взаємодії і співпереживати), *міжособистісні* (здатність будувати діалог і погоджувати свої дії з діями партнерів) (див. дод. В).

Сформованість навичок адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості, забезпечить формування нових професійних навичок, успішну взаємодію безробітної молоді із професійним середовищем – фахівцями центрів зайнятості, їх соціальним середовищем, якість міжособистісних стосунків та, загалом, підвищить рівень готовності до адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості. Запропонована *програма є професійно-орієнтованою* та, крім іншого, відповідає цілям та завданням практики соціальної роботи, має конкретний очікуваний результат, тобто *працевлаштування безробітних.*

Як зазначалося вище, методичний інструментарій роботи з безробітними, а саме: традиційні та інноваційні форми, методи, засоби, прийоми, способи роботи є обов'язковою складовою програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

Проводячи роботу з соціального супроводу нами було розроблено та запропоновано методичний інструментарій роботи з безробітними: традиційні та інноваційні форми, методи, засоби, прийоми, способи роботи, що є найдоцільнішими для реалізації програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості. Зауважимо, що ми добирали спеціальні форми та методи, які дали б можливість окреслити більше проблемне поле щодо адаптації безробітних та створити якісне підґрунтя для реалізації професійно-орієнтованої програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості. Розглянемо їх детальніше.

Залежно від цільової аудиторії розрізняють *індивідуальні та групові форми/методи роботи*, серед найпоширеніших ми можемо рекомендувати *є консультування: групове та індивідуальне*.

Консультування є одним із напрямів діяльності центрів зайнятості, у процесі якого профконсультант допомагає клієнтові, у нашому випадку – безробітним молодим людям, проаналізувати і зрозуміти сутність його життєвої ситуації і запропонувати різноманітні варіанти, які можуть бути використані для розв'язання проблеми працевлаштування. У реалізації програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості ми рекомендуємо проводити індивідуальні та групові консультації та консультаційні тематичні бесіди: «Стратегія пошуку роботи», «Особливості працевлаштування», «Психологічна взаємодія з роботодавцем», «Як швидко адаптуватися в новому колективі» та ін.

Зауважимо, що у процесі групових консультацій та консультаційних тематичних бесід може досить влучно реалізовуватися метод групової дискусії – це спільне обговорення будь-якого проблемного питання. Дискусія – це спеціально організоване обговорення проблеми, що передбачає

наявність (зіткнення) різних точок зору. Дискусія дозволяє прояснити (можливо змінити) думки, позиції та установки учасників групи під час безпосереднього спілкування [47, с. 130]. Дискусія може спонукати безробітну людину замислитися, змінити або переглянути свої установки щодо пошуку роботи/працевлаштування. Цей метод може бути використаний профконсультантом як з метою надання можливості учасникам побачити проблему безробіття з різних сторін.

Особливим варіантом організації групової взаємодії є «техніка акваріума». Цей різновид дискусії застосовується у роботі з матеріалом, зміст якого пов'язаний із суперечливими підходами, конфліктами, розбіжностями [25], у нашому випадку – проблеми пошуку роботи/працевлаштування безробітної молоді.

Досвід практичної діяльності профконсультантів та напрацювання експертів дають підстави стверджувати, що під час реалізації програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості позитивний результат дає *тренінгова діяльність*. Кожна людина володіє індивідуальною структурою трьох рівнів психіки, які розвиваються, збагачуються, тренуються. Надсвідомість тренується грою, а згодом – мистецтвом. Свідомість збагачується у процесі навчання, а потім – освітою та мисленням. Підсвідомість наповнюється шляхом наслідування, пізніше – практичним досвідом, що контролюється свідомістю [37]. Одним із провідних завдань тренінгів з адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості, є оволодіння особистістю уміннями критично аналізувати й адекватно оцінювати власну поведінку та дії.

Програму тренінгу щодо адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості потрібно будувати таким чином, щоб надана інформація підкріплювалася практичними діями [28]. У науково-методичній літературі (див. Р. 1) представлено низку тренінгів, які можна успішно використовувати у процесі реалізації програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів

зайнятості. У той час, нами було розроблено орієнтовний гайд тренінгу для роботи профконсультантів, який ми апробували (див. дод. Д).

Для реалізації програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості має певні переваги кейс-метод. При використанні методу кейсів клієнтам центрів зайнятості – безробітним громадянам надається можливість знайомства з ситуаціями, в основу яких покладено реальні чи уявні події щодо пошуку роботи/працевлаштування. Аналіз цих ситуацій дає можливість безробітним молодим людям ідентифікувати свою поведінку в описаних обставинах, шукати оптимальні шляхи вирішення проблем, які запропоновано в ситуаціях.. Під час реалізації програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості нами були запропоновані такі кейси: «Співбесіда», «Новий роботодавець» та ін.

Представлені вище традиційні форми та методи вважаємо за необхідне доповнити їх *інноваційними формами та методами*.

Кар'єрний даунштифтинг. Даунштифтинг – соціальна поведінка, за якою люди переключаються на простіший спосіб життя через фокусування життєвих цілей на особистій самореалізації і побудові відносин, а не на всепоглинаючому прагненню до економічного успіху; кар'єрний даунштифтинг – метод соціально-психологічної адаптації на основі змін умов праці. В останні роки набуває популярності така стратегія подолання безробіття. Під час реалізації програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості профконсультант може успішно застосовувати кар'єрний даунштифтинг саме для підсилення/пришвидшення процесу адаптації.

Формування установки на довіру (недовіру) з боку клієнта центру зайнятості – активізація позитивних і негативних стереотипів. У процесі реалізації програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості профконсультант може зіткнутися з проблемою стереотипів щодо проблеми працевлаштування, які вже існують у свідомості безробітних громадян, у тому числі й молоді. Заміна негативних стереотипів (упереджень) безробітних на позитивні – одне із завдань профконсультанта.

Використання психологічних особливостей окремих соціальних груп – орієнтація на сприйняття повідомлення по резервному каналу (аудіальному, візуальному і кінесетичному). Профконсультант використовує стандартні асоціації між кольором та емоційним станом, змістові поля, які наближені чи віддалені до цього емоційного стану безробітних. Особливо доречним, щодо застосування зазначеного методу у процесі реалізації програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості є використання ментальних карт та соціальної реклами.

Метод когнітивного дисонансу. Основою цього методу є стимулювання безробітної молоді, до виконання розумових маніпуляцій з почутим чи побаченим.

Зауважимо, що у період карантинних обмежень, однією із інноваційних форм роботи профконсультантів є *вебінари*.. Вебінари організують за допомогою web-технологій в режимі прямої трансляції. Основною перевагою застосування вебінарів є гнучкість і високий ступінь інтерактивності між учасниками та профконсультантом, а також те, що після завершення заходу залишається запис, який безробітні молоді люди також можуть переглядати у вільний час та використовувати в подальшому для працевлаштування.

Застосування методів і прийомів ми здійснювали в залежності від конкретної ситуації в роботі з безробітною молоддю в умовах центру зайнятості. Окрім зазначених форм та методів, ми використовували певні *прийоми*: заохочення, увагу, прохання, довіру та ін., які власне, призначені доповнити та підсилити соціальний супровід. Деякі з прийомів ми успішно застосовували у процесі реалізації програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

Важливим методичним підсиленням реалізації програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості, можуть бути *засоби*, а саме: соціальні медіа, групи новин, електронна пошта та списки розсилки, ЗМІ, які успішно застосовують профконсультанти центрів зайнятості у своїй діяльності, у тому числі й під час соціального супроводу.

Окреслені рекомендації не є вичерпними, а, той час, окреслюють перспективи для подальшого науково-методичного обґрунтування та розробки методичного інструментарію щодо адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

Висновки до розділу

Емпіричне дослідження адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості дозволило зробити наступні висновки:

експериментальну перевірку готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості, реалізовано з урахуванням результатів теоретико-методологічного пошуку. Практична реалізація передбачала побудову плану експериментальної роботи, який визначено у три етапи; представлено зміст кожного з етапів.

Здійснено аналіз літератури щодо змісту поняття «готовність», який підтвердив, що існує певна кількість тлумачень цього поняття у вітчизняній та зарубіжній літературі. Представлено авторське бачення поняття «готовність»; визначено критерії та їх показники готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості.

Обрано методи та методики для експериментальної перевірки готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості, які застосовано у констатувальному експерименті.

Аналіз, узагальнення та інтерпретація результатів експериментального матеріалу засвідчили, що безробітні молоді люди в умовах центрів зайнятості характеризуються низьким та середнім рівнем показників адаптації, що зумовлює труднощі адаптації. Отримані результати зумовили необхідність моделі, програми та науково-методичних рекомендацій щодо досліджуваної проблеми.

Вихідним зразком, який дасть змогу визначити алгоритм вирішення конкретних завдань, обрано інформаційну модель адаптації безробітної

молоді в умовах центрів зайнятості, яка має визначені автором конструкти. Складовими конструктами моделі є різновиди адаптації безробітної молоді, які систематизовано та класифіковано.

Визначена модель є базисом для обґрунтування програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості; блоки програми мають реалізовуватися за допомогою методичного інструментарію.

Розроблено науково-методичні рекомендації, а саме: методичний інструментарій роботи з безробітними: традиційні та інноваційні форми, методи, засоби, прийоми роботи, які описово представлено у тексті роботи та додатках, що є найдоцільнішими для реалізації програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

ВИСНОВКИ

Дослідження адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості дозволило сформулювати висновки узагальнюючого характеру:

Безробіття є соціальною проблемою, яку необхідно системно, комплексно розглядати з позицій об'єктивних і суб'єктивних факторів.

У процесі аналітичного пошуку здійснено науковий аналіз стану розробленості проблеми адаптації безробітної молоді, покликаючись на наукові дослідження вітчизняних учених, які висвітлено за напрямками: соціальним, психологічним, психолого-педагогічним, державно-управлінським, правовим, економічним, соціолого-демографічним. Встановлено, що проблема адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості є не представленою в українському науковому просторі. Базові поняття досліджуваної проблеми не знайшли свого змістового розвитку у наукових доробках визначених напрямів, а тому залишаються не достатньо розробленими.

Соціальна значущість, складність та багатофакторність проблеми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості зумовлює множинний пошук шляхів її вирішення через визначення методологічного апарату у системі координат науковий принципів та підходів, а саме: принцип діалектичної єдності теорії, експерименту і практики, аксіологічний, системний, комплексний, суб'єктний, психологічний підходи; діяльнісну теорію, теорію соціального навчання, теорію життєвих навичок, біхевіористичну (поведінкову) теорію тощо.

Уточнено зміст базового понятійного апарату: ключових понять «безробіття» і похідного від нього – «безробітні» та «адаптація» і концептуального, у досліджуваній проблемі – «адаптація безробітної молоді».

Сформульовано авторське бачення поняття *«адаптація безробітної молоді»* – це пристосування людини до умов ринку праці, невід'ємними

ознаками якого є конкуренція та безробіття, з урахуванням значущих, з точки зору реалізації, потреб особистості, що включає її уявлення про бажаний (успішний) результат, а також допустимі засоби і дії його досягнення.

Визначено фактори адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості, які умовно розділено на два блоки: 1 блок – особисті фактори (складається із психологічного та особистісного аспектів); 2 блок – соціальні фактори (соціальний, комунікативний, професійний, економічний, демографічний, гендерний аспекти); кожен із блоків розглянуто детально.

Встановлено, що вихідними положеннями адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості є: наявність установки на взаємодію, здатність до саморегуляції, сформована суб'єктна позиція, адекватне сприйняття труднощів, гнучкість у формуванні власних поведінкових моделей та стратегій та ін.

Експериментальну перевірку готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості реалізовано з урахуванням визначених факторів. Побудовано план експериментальної роботи, що передбачає наступні етапи: I етап (пошуково-організаційний), II етап (констатувальний), III етап (узагальнюючий); визначено зміст кожного з етапів. Відібрано методи та методик для експериментальної роботи.

На I етапі – пошуковому, здійснено аналіз літератури щодо змісту поняття «готовність», який підтвердив, що існує певна кількість тлумачень цього поняття у вітчизняній та зарубіжній літературі.

Готовність визначено як інтегративну якість особистості, що характеризується стійкими психофізіологічними особливостями людини та включає спрямованість на певну професійну діяльність шляхом узгодження та адаптації індивідуальних особливостей і якостей особистості, її власних інтересів, здібностей, можливостей з вимогами професійної діяльності.

Визначено критерії: мотиваційний, когнітивний, адаптаційно-діяльнісний та їх показники: високий, середній та низький готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості.

На *II етапі (констатувальному)* ми здійснювали перевірку готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості через орієнтовну систему визначених критеріїв та їх показників.

Експериментальним майданчиком слугувала Іваничівська районна філія Волинського обласного центру зайнятості. Вибірку досліджуваних за віковим та гендерним маркерами склали безробітні громадяни, що перебували на обліку у центрі зайнятості віком від 18 до 30+ років, з яких чоловіки – 33 особи та жінки – 35 осіб. Загальна кількість респондентів – 68 осіб.

На *III етапі (заключному)* здійснено аналіз, узагальнення та інтерпретацію результатів експериментального матеріалу.

Результати емпіричного дослідження готовності безробітної молоді до адаптації в умовах центрів зайнятості взято за основу побудови робочого образу досліджуваної проблеми – інформаційної моделі адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості, яка має визначені конструкти: *соціальна адаптація, психологічна адаптація, соціально-психологічна адаптація, соціально-економічна адаптація, соціокультурна адаптація, ситуаційно-рольова адаптація.*

Побудована модель є базисом для розробки програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості, яка має наступні складові: 1) діагностика соціально-психологічних проблем безробітних; 2) соціальний супровід безробітних; 3) професійно-психологічна підготовка безробітних.

Соціальний супровід осіб, які втратили роботу, визначено як наскрізну технологію програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості у поєднанні з традиційним та інноваційним методичним інструментарієм роботи з безробітними. Розглянуто зміст соціального супроводу безробітних.

Розроблено науково-методичні рекомендації щодо адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості. Зазначені блоки програми реалізовувалися за допомогою методичного інструментарію, а саме: технологій соціальної роботи профконсультантів; традиційних та інноваційних форм, методів, засобів, прийомів, способів роботи з безробітною молоддю. Рекомендовано спеціальні форми та методи, які ефективно сприяють реалізації авторської програми адаптації безробітної молоді в умовах центрів зайнятості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксіологічний підхід до вивчення психологічних явищ. URL: <http://readbookz.com/book/172/5398.html>. (дата звернення 22.07.2022).
2. Барчі Б.В. Психологічний супровід безробітних у виборі професії. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія : Педагогіка, психологія, філософія. 2015. Вип. 220. С. 228–235.
3. Барчі Б.В. Соціально-психологічний супровід: зміст та структура. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць. К, 2016. Випуск 8 : Том ІХ. Загальна психологія. Історична психологія. С. 33–43.
4. Басай О.В. Правове забезпечення соціального захисту безробітних в Україні : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2005. 20 с.
5. Бідюк Н.М. Основні принципи професійного навчання безробітних в Україні. *Педагогічний дискурс* : зб. наук. праць, 2010. Вип. 7. С. 35–40.
6. Богдюк А. Психосоціальні механізми регуляції стресової поведінки безробітних. *Психологія праці та управління* : збірник наукових праць V всеукраїнської науково-практичної конференції. Част. 2. К. : ІПК ДСЗУ, 2008. С. 95–103.
7. Волошко В. Професійне навчання безробітних – підвищення конкурентноспроможності громадян на ринку праці. URL: <http://www.dcz.gov.ua/kir/control/uk/publish/article?artid=13400> (дата звернення: 11.08.2022).
8. Галаган Л.В. Психологічний стан як фактор формування конкурентноспроможності безробітного. *Вісник післядипломної освіти*. Ун-т менедж. Освіти НАПН України. 2010. Вип.1 (14), ч.2: Психологія. 2010. С. 90–102.
9. Галустян Ю.М. Сучасні адаптаційні технології у стані безробіття / Ю.М. Галустян, А.М. Нору. *Психологія особистості безробітного* :

матеріали IV-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (25 травня 2007 р.). К. : Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, 2007. С. 292–299.

10. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносини : підручник. 5-те вид., оновлене. К. : «Знання», 2011. 390 с.

11. Губська Я.В. Матеріальне забезпечення і соціальні послуги за загальнообов'язковим соціальним страхуванням на випадок безробіття : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2018. 24 с.

12. Данченко О. Соціально-педагогічна підтримка безробітної молоді у сфері соціальної роботи в Україні. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2013. №2(8). С. 71-77.

13. Демографический энциклопедический словарь /Гл. ред. Валентей Д.И. М. : Советская энциклопедия. 1985. 640 с.

14. Демографічні чинники бідності (колективна монографія) / За ред. Е.М. Лібанової. К. : Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. 2009. 184 с.

15. Денисов І.Г. Безробіття, як результат неусвідомлення власних можливостей. *Психологія особистості безробітного* : матеріали II-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (26 травня 2004 р.). К. : Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, 2005. С. 146–151.

16. Діденко Я. Формування ефективної державної політики зайнятості в Україні. *Україна: аспекти праці*. 2007. № 2. С. 67–71.

17. Доорн П. Еще раз о методологии. Старое и прекрасное: «мыльная опера» о непонимании между историками и моделями. URL: <http://kleio.asu.ru/aik/bullet/19/30.shtml> (дата звернення: 13.08.2022).

18. Елисеєва І.І. Статистика : учебник для вузов. М. : 2008. 420 с.

19. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. - 2-ге видання / За заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. Київ, Сімферополь : Універсум, 2013. 536 с.
20. Єгорова Є.В. Профорієнтаційний напрям психологічної підтримки безробітних. *Психологія праці та управління* : збірник наукових праць V всеукраїнської науково-практичної конференції. Част. 2. К. : ІПК ДСЗУ, 2008. С. 204–211.
21. Жилияк Н.В. Деякі аспекти самовизначення безробітних у процесі профпереорієнтації : тези II Всеукраїнського конгресу з організаційної та економічної психології «Актуальні проблеми розвитку організаційної та економічної психології в Україні», м. Кам'янець-Подільський, 28-30 трав. 2015 року. К. – м. Кам'янець-Подільський: Кам.-Под. нац. ун-тет імені І. Огієнка, 2015 С. 86–87.
22. Загвязинский В.И. Методология и методы психолого-педагогического исследования. 2-е изд. М. : Академия, 2005. 208 с.
23. Закон України «Про зайнятість населення» від 1 березня 1991 року №803-XII//в редакції Закону № 662-IV від 03.04.2003. 12 с.
24. Зарицька А.В. Освітні послуги центрів зайнятості як засіб професійної ресоціалізації безробітних : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04 / Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2013. 19 с.
25. Іванілова О.В. Шляхи підвищення ефективності професійного навчання безробітних : тези доп. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення» : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (24 листоп. 2011р., м. Київ) : у 2 ч. –Ч.2/ уклад. : Л.М. Капченко, С.О. Тарсюк, Л.Г. Авдєєв та ін. К. : ІПК ДСЗУ, 2011. С. 47–51.
26. Івкін В.М. Психологічні особливості безробітного: аналіз сучасних досліджень. *Організаційна психологія. Економічна психологія.* (4(11), С. 36-42. URL: <http://orgpsy-journal.in.ua/index.php/orep/article/view/110> (дата звернення 27.07.2022).

27. Ільч Л.М. Структурні трансформації транзитивного ринку праці України: монографія. К. : Алерта, 2017. 608 с.

28. Карамушка Л.М. Семінар-тренінг «Психологія розвитку конкурентоздатності безробітних-майбутніх підприємців» / Л.М. Карамушка, О.А. Філь, Л.В. Галаган. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць /Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. 2012. Т. 1 : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Вип. 34. С. 323–332.

29. Кашепов А.В., Сулакшин С.С., Малчинов А.С. Рынок труда: проблемы и пути решения. М. : Научный эксперт, 2008. 368 с.

30. Кизименко Л.Д., Бедна Л.М. Словник-довідник соціального працівника. URL: <http://ipp.lp.edu.ua/Library/004/004.html> (дата звернення 30.07.2022).

31. Коваль О.М. Державне регулювання зайнятості населення в великих містах України : автореф. дис... канд. наук з держ. управління / Академія державного управління при Президентові України. К., 2002. 19 с.

32. Кокун О.М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності : монографія. К. : «Міленіум», 2004. 265 с.

33. Коляденко Н.В. Трансформація особистості безробітного в процесі перенавчання. *Психологія особистості безробітного* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (26 травня 2004 р.). К. : Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, 2005. С. 209–213.

34. Конвенція МОП N 2 про безробіття 1919 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_143#Text (дата звернення: 21.07.2022).

35. Корольчук М.С., Пасічна В.Г. Детермінанти і вплив молодіжного безробіття на адаптаційні можливості особистості (за результатом аналізу іноземних джерел). *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,

Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Вип. 35. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. С. 221–234.

36. Корольчук М.С., Пасічна В.Г. Теоретичний аналіз психологічних детермінант і наслідків впливу безробіття на особистість. *Глобалізаційні виклики розвитку національних економік* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 жовт. 2016 р.) Ч. 3 ; відп. ред. А.А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. С. 959–969.

37. Коропецька О.М. Психологічні основи професійної орієнтації та самореалізації особистості : навчальний посібник. К. : КНТ, 2016. 438 с.

38. Корчевна О.В. Психологічні чинники активності безробітного на сучасному ринку праці. *Наук. зап. Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. К., 2005. Вип. 26, т. 2. С. 359–365.

39. Купець О.В. Довготривале безробіття в Україні: методологія оцінки та регулювання: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.07 / Київ, НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж. 2008. 20 с.

40. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист / Е. Лібанова, О. Палій. К. : Основи, 2003. 491 с.

41. Логвиненко В.П. Психологічна підтримка безробітних в процесі професійного навчання. URL: www.dcz.gov.ua. (дата звернення: 12.07.2022).

42. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. *Економікс.* / учебник. М : ИНФРА-М, 2003. 963 с.

43. Малахов М.А. Історико-психологічний аналіз виникнення поняття адаптація у науковій думці. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2008. №20–21. С. 92.

44. Машика Ю.В. Проблеми та рівень безробіття в Україні та країнах Європейського союзу. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23. №16. С. 260–264.

45. Методичні рекомендації щодо розроблення й оформлення навчальних шляхів перепідготовки безробітних. К., Науково-методичний Центр вищої освіти Міністерства освіти і науки України. 2012. 72 с.

46. Місячна Н.М. Соціально-психологічні чинники готовності безробітних до зміни професії та перевначання : автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.05 / Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2019. 22 с.

47. Невоенна О.А., Сінгуцька Я.О. Особливості соціально-психологічної адаптації безробітних. *Вісник Харківського національного університету*. Серія «Психологія», 2013. №960. С. 128–130.

48. Особистісно-професійне зростання: психологічні тренінги: навчально-методичний посібник / За ред. проф. Л.В. Долинської, проф. О.В. Темрук. К. : Каравела, 2017. 560 с.

49. Павлов Ю.О. Втрата роботи як психологічна проблема безробітних. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Науково-методичний журнал. К., 2005. Вип. III-IV. С. 153–159.

50. Павлов Ю.О. Психологічна допомога безробітним у кризовому стані в умовах професійної перепідготовки : автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.07 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2006. 19 с.

51. Пасічна В.Г. Актуальність проблеми професійної адаптації безробітних : тези доп. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених : *Актуальні проблеми організаційної та економічної психології* (м. Київ, 27 листоп. 2015 р.). Київ, Київ. нац. торг.-екон. ун-т. С. 135–138.

52. Пасічна В.Г. Психологічний аналіз безробіття як соціально-психологічного явища : тези доп. наук.-практ. конф. *Українські перспективи у світовому розвитку* (Київ, 4 листоп. 2016 р.). Київ : Ун-т економіки та права «КРОК», 2016. С. 426–428.

53. Підвальна Ю., Павелків О. Адаптація молоді на ринку праці: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Вип. 2(7). 2018. С. 185–194.
54. Примуш М. В. Конфліктологія: навчальний посібник. К. : ВД «Професіонал», 2006. 288 с.
55. Психологічний словник [Текст] / авт.-уклад. В.В. Синявський, О.П. Сергеєнкова ; ред. Н.А. Побірченко. К. : Науковий світ, 2007. 274 с.
56. Путівник профорієнтації: наук.-практ. реком. / Н.Г. Джинчарадзе, Л.Й. Літвінчук, Н.В. Савченко, Н.В. Ортікова, Н.В. Балашова, О.В. Грамма, М.В. Богуслав. К. : ІПК ДСЗУ, 2018. 43 с.
57. Рибалка В. В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці: навч. посіб. О. : Букаєв В. В., 2009. 575 с.
58. Рудюк О.В. Особистісно-сміслові детермінанти переживання безробітними професійних криз : автореф. дис... канд. психол. наук 19.00.05 / Київ, Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2011. 19 с.
59. Савченко В. Визначення перспективних напрямів та обсягів професійного навчання безробітних відповідно до потреб ринку праці. *Україна: аспекти праці*. 2004. №5. С. 12–18.
60. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / за ред. О.В. Безпалько. К. : Академвидав, 2013. 312 с.
61. Соціологія : словник термінів і понять. / За ред. Біленького Є.А. і Козловця М.А. К. : Кондор, 2006. 372 с.
62. Степаненко Н.А. Деятельность центров занятости по трудоустройству молодежи: оценка эффективности. *Соц. политика и социология*. 2016. № 8. С. 86–96.
63. Татенко В.А. Субъект психической личности: поиск новой парадигмы. *Психологический журнал*. 1995. Т. 6, № 3. С. 23–34.
64. Терехов І.О. Державне регулювання зайнятості в Україні : автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Запоріжжя, Гуманіт. ун-т «Запорізь. ін-т держ. та муніцип. упр.». 2007. 20 с.

65. Технологія профорієнтаційної роботи з безробітними, які тривалий час перебувають на обліку в державній службі зайнятості : колективна монографія / За заг. ред. канд. психол. наук Тарасюк С.О. К. : ПК ДСЗУ, 2010. 312 с.

66. Торжевський М.В. Проблеми безробіття молоді та напрями їх вирішення. *Економіка України*. 2014. №1. С. 87–96.

67. Фесенко А.М. Невирішеність проблеми працевлаштування як фактор соціального відчуження молоді. *Педагогіка та соціальна робота*. 2014. №6. С. 51–56.

68. Фирсов В.А. Технология социальной работы с безработными. [Текст]. учеб. пособ. Пермь : Перм. гос. ун-т, 2010. 207 с.

69. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: підручник / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн. К. : Книга, 2005. 528 с.

70. Філософський енциклопедичний словник / за ред. М. Т. Максименко. Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ. К. : «Абрис», 2002. 746 с.

71. Числіцька О.В. Психологічні особливості професійної адаптації військовослужбовців медичної служби : автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.09/ Харків : ХВУ, 2013 18 с.

72. Чорна Н.В. Державне регулювання професійного навчання безробітних: основні напрями. URL: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=32785 (дата звернення: 27.07.2022).

73. Чуб О.В., Ільєнко А.В. Адаптація молоді до викликів ринку праці. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 6. С. 32–40.

74. Шабанов Р.І. Доктрина зайнятості як складова соціально захисту населення від безробіття : автореф. дис... д-ра. юрид. наук : 12.00.05/ Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2015. 41 с.

75. Шекета Є.Ю. Механізм попередження довготривалого безробіття: імперативи формування та напрями розвитку (на прикладі Карпатського

регіону України) : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.07/ Хмельницький, Хмельницький національний університет. 2015. 19 с.

76. Штофф В. А. Моделирование и философии. Москва : Наука, 1966. 63 с.

77. Щокін Г.В. Практична психологія менеджменту: Як робити кар'єру. Як будувати організацію : науково-практичний посібник. К. : Україна, 1994. 399 с.

78. Ярошенко О.М. Проблеми та перспективи правового регулювання зайнятості та праці молоді. *Вісник Академії правових наук України*, 2014. №4. С. 205–213.

79. Allan G. Johnson. The Blackwell dictionary of sociology: a user's guide to sociological language. URL: <http://eu1lib.vip/book/5865382/6b0217> (дата звернення 10.08.2022).

80. David Matsumoto. The Cambridge Dictionary of Psychology. URL: <http://eu1lib.vip/book/688414/884ca1> (дата звернення 30.07.2022).

81. Gordon Marshall. The concise Oxford dictionary of sociology. URL: <http://vip/book/5898980/def4d9> (дата звернення 10.08.2022).

ДОДАТКИ

Додаток А

Безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, типом місцевості та віковими групами у 2020 році^{1/} Unemployed population in 2020, by age group, sex and place of residence¹									
(за результатами обстеження робочої сили/ information is based on the results of Labour Force Survey)									
	січень-березень/ January-March		січень-червень/ January-June		січень-вересень/ January-September		січень-грудень/ January-December		
	тис. осіб/ thousand s person	у % до робочої сили відповідного віку/ percent of labour force in respective age group	тис. осіб/ thousand s person	у % до робочої сили відповідного віку/ percent of labour force in respective age group	тис. осіб/ thousand s person	у % до робочої сили відповідного віку/ percent of labour force in respective age group	тис. осіб/ thousand s person	у % до робочої сили відповідного віку/ percent of labour force in respective age group	
Усе населення віком 15 років і старше	1548,9	8,5	1630,6	9,2	1643,4	9,3	1674,2	9,5	Total aged 15 years and over
з нього									of which
15-70 років	1548,9	8,6	1630,6	9,2	1643,4	9,3	1674,2	9,5	15-70 years
20-64 роки	1495,8	8,5	1584,9	9,1	1595,9	9,2	1627,8	9,4	20-64 years
працездатного віку	1548,6	8,9	1630,1	9,6	1643,0	9,7	1673,3	9,9	working age
за віковими групами									by age group (years)
15-24 роки	195,8	15,5	218,3	18,3	229,4	19,3	227,9	19,3	15-24
25-29 років	164,9	8,2	174,1	8,7	171,5	8,6	173,0	8,7	25-29
30-34 роки	199,3	7,6	202,0	7,9	203,9	8,0	209,2	8,2	30-34
35-39 років	257,5	9,5	271,7	10,3	265,9	10,1	271,9	10,3	35-39
40-49 років	385,9	8,1	424,1	9,1	439,0	9,4	442,9	9,5	40-49
50-59 років	345,2	8,7	339,9	8,7	333,3	8,6	348,4	9,0	50-59
60-70 років	0,3	0,0	0,5	0,1	0,4	0,1	0,9	0,1	60-70
71 рік і старше	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	71 year and over
Жінки	755,9	8,7	760,4	9,0	748,4	8,9	763,2	9,1	Females
з них									of which
15-70 років	755,9	8,7	760,4	9,0	748,4	8,9	763,2	9,1	15-70 years
20-64 роки	733,6	8,6	742,3	9,0	731,1	8,9	745,9	9,1	20-64 years
працездатного віку	755,6	9,1	760,2	9,4	748,3	9,3	762,7	9,5	working age
за віковими групами									by age group (years)
15-24 роки	89,0	16,1	91,6	18,1	93,0	18,6	92,5	18,5	15-24
25-29 років	55,4	6,6	65,1	7,8	61,5	7,4	67,7	8,2	25-29
30-34 роки	84,6	7,3	82,9	7,4	85,7	7,8	87,0	7,9	30-34
35-39 років	126,5	10,1	129,5	10,6	125,4	10,3	124,1	10,2	35-39
40-49 років	208,6	8,7	219,5	9,4	217,2	9,3	214,8	9,2	40-49
50-59 років	191,5	9,1	171,6	8,3	165,5	8,0	176,6	8,6	50-59
60-70 років	0,3	0,1	0,2	0,1	0,1	0,0	0,5	0,1	60-70
71 рік і старше	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	71 year and over
Чоловіки	793,0	8,4	870,2	9,4	895,0	9,6	911,0	9,8	Males
з них									of which
15-70 років	793,0	8,5	870,2	9,4	895,0	9,7	911,0	9,9	15-70 years
20-64 роки	762,2	8,3	842,6	9,3	864,8	9,5	881,9	9,7	20-64 years
працездатного віку	793,0	8,8	869,9	9,8	894,7	10,1	910,6	10,2	working age
за віковими групами									by age group (years)
15-24 роки	106,8	15,0	126,7	18,4	136,4	19,8	135,4	19,9	15-24
25-29 років	109,5	9,3	109,0	9,4	110,0	9,5	105,3	9,1	25-29
30-34 роки	114,7	7,8	119,1	8,2	118,2	8,1	122,2	8,4	30-34
35-39 років	131,0	9,1	142,2	10,0	140,5	9,9	147,8	10,4	35-39
40-49 років	177,3	7,5	204,6	8,8	221,8	9,5	228,1	9,8	40-49
50-59 років	153,7	8,3	168,3	9,1	167,8	9,1	171,8	9,4	50-59
60-70 років	0,0	0,0	0,3	0,1	0,3	0,1	0,4	0,1	60-70
71 рік і старше	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	71 year and over
Міська місцевість	1017,9	8,2	1068,0	8,7	1079,2	8,9	1101,0	9,1	Urban area
з них									of which
15-70 років	1017,9	8,2	1068,0	8,8	1079,2	8,9	1101,0	9,1	15-70 years
20-64 роки	996,6	8,2	1050,7	8,8	1057,3	8,9	1078,3	9,1	20-64 years
працездатного віку	1017,9	8,5	1067,8	9,1	1078,9	9,3	1100,4	9,5	working age
за віковими групами									by age group (years)
15-24 роки	100,2	13,6	119,5	17,1	131,3	18,7	129,0	18,4	15-24
25-29 років	89,4	6,7	93,9	7,1	92,4	7,0	97,0	7,4	25-29
30-34 роки	126,7	6,9	128,1	7,2	129,8	7,3	133,2	7,5	30-34
35-39 років	180,7	9,0	196,8	10,0	194,8	9,9	198,8	10,1	35-39
40-49 років	285,5	8,6	307,9	9,4	312,7	9,6	312,9	9,6	40-49
50-59 років	235,4	8,8	221,6	8,4	217,9	8,3	229,5	8,8	50-59
60-70 років	0,0	0,0	0,2	0,0	0,3	0,1	0,6	0,1	60-70
71 рік і старше	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	71 year and over
Сільська місцевість	531,0	9,4	562,6	10,1	564,2	10,1	573,2	10,3	Rural area
з них									of which
15-70 років	531,0	9,4	562,6	10,2	564,2	10,2	573,2	10,4	15-70 years
20-64 роки	499,2	9,1	534,2	9,9	538,6	10,0	549,5	10,2	20-64 years
працездатного віку	530,7	9,8	562,3	10,6	564,1	10,7	572,9	10,9	working age
за віковими групами									by age group (years)
15-24 роки	95,6	18,0	98,8	19,9	98,1	20,2	98,9	20,6	15-24
25-29 років	75,5	11,0	80,2	11,9	79,1	11,8	76,0	11,3	25-29
30-34 роки	72,6	9,1	73,9	9,3	74,1	9,4	76,0	9,6	30-34
35-39 років	76,8	11,2	74,9	11,1	71,1	10,6	73,1	10,9	35-39
40-49 років	100,4	7,1	116,2	8,3	126,3	9,0	130,0	9,3	40-49
50-59 років	109,8	8,5	118,3	9,4	115,4	9,1	118,9	9,4	50-59
60-70 років	0,3	0,1	0,3	0,1	0,1	0,0	0,3	0,1	60-70
71 рік і старше	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	71 year and over

¹ Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. /
² Data exclude the temporarily occupied territory of the Autonomous Republic of Crimea, the city of Sevastopol and a part of temporarily occupied territories in the Donetsk and Luhansk regions.

Продовження додатку А

Безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, типом місцевості та віковими групами у 2021 році¹ / Unemployed population in 2021, by age group, sex and place of residence¹									
(за результатами обстеження робочої сили/ information is based on the results of Labour Force Survey)									
	січень-березень/ January-March		січень-червень/ January-June		січень-вересень/ January-September		січень-грудень/ January-December		
	тис. осіб/ thousand s person	у % до робочої сили відповідного віку/ percent of labour force in respective age group	тис. осіб/ thousand s person	у % до робочої сили відповідного віку/ percent of labour force in respective age group	тис. осіб/ thousand s person	у % до робочої сили відповідного віку/ percent of labour force in respective age group	тис. осіб/ thousand s person	у % до робочої сили відповідного віку/ percent of labour force in respective age group	
Усе населення віком 15 років і старше	1806,0	10,4	1712,8	9,9	1680,2	9,6	1711,6	9,8	Total aged 15 years and over
з нього									of which
15-70 років	1806,0	10,5	1712,8	9,9	1680,2	9,7	1711,6	9,9	15-70 years
20-64 роки	1777,8	10,5	1684,8	9,9	1643,8	9,6	1667,9	9,8	20-64 years
працездатного віку	1803,5	10,9	1710,6	10,3	1678,2	10,0	1709,5	10,3	working age
за віковими групами									by age group (years)
15-24 роки	223,6	19,7	209,9	18,4	215,1	18,8	215,2	19,1	15-24
25-29 років	170,4	9,1	159,0	8,6	163,0	8,9	172,6	9,4	25-29
30-34 роки	200,5	8,2	206,9	8,5	209,8	8,5	207,6	8,4	30-34
35-39 років	332,1	12,5	295,8	11,1	276,8	10,3	283,9	10,7	35-39
40-49 років	485,2	10,3	475,7	10,0	462,7	9,8	464,9	9,8	40-49
50-59 років	391,7	10,3	363,3	9,5	350,8	9,1	365,3	9,5	50-59
60-70 років	2,5	0,4	2,2	0,3	2,0	0,3	2,1	0,3	60-70
71 рік і старше	-	-	-	-	-	-	-	-	71 year and over
Жінки	873,9	10,6	828,6	10,0	825,0	9,9	841,6	10,1	Females
з них									of which
15-70 років	873,9	10,6	828,6	10,1	825,0	10,0	841,6	10,2	15-70 years
20-64 роки	857,6	10,6	812,8	10,1	808,8	10,0	825,6	10,2	20-64 years
працездатного віку	872,6	11,0	827,4	10,5	824,1	10,4	840,9	10,6	working age
за віковими групами									by age group (years)
15-24 роки	114,6	22,3	105,7	20,7	103,4	20,5	102,3	20,3	15-24
25-29 років	72,7	9,3	58,0	7,7	60,9	8,1	61,2	8,2	25-29
30-34 роки	82,2	7,8	86,7	8,3	98,3	9,3	98,2	9,3	30-34
35-39 років	179,6	14,9	162,4	13,4	150,4	12,3	145,6	12,1	35-39
40-49 років	219,3	9,3	230,6	9,8	231,9	9,8	238,4	10,1	40-49
50-59 років	204,2	10,1	184,0	9,1	179,2	8,8	195,2	9,6	50-59
60-70 років	1,3	0,4	1,2	0,4	0,9	0,3	0,7	0,2	60-70
71 рік і старше	-	-	-	-	-	-	-	-	71 year and over
Чоловіки	932,1	10,3	884,2	9,7	855,2	9,3	870,0	9,5	Males
з них									of which
15-70 років	932,1	10,4	884,2	9,8	855,2	9,4	870,0	9,6	15-70 years
20-64 роки	920,2	10,4	872,0	9,8	835,0	9,3	842,3	9,4	20-64 years
працездатного віку	930,9	10,7	883,2	10,1	854,1	9,7	868,6	9,9	working age
за віковими групами									by age group (years)
15-24 роки	109,0	17,6	104,2	16,5	111,7	17,5	112,9	18,0	15-24
25-29 років	97,7	9,0	101,0	9,3	102,1	9,4	111,4	10,2	25-29
30-34 роки	118,3	8,5	120,2	8,7	111,5	8,0	109,4	7,8	30-34
35-39 років	152,5	10,5	133,4	9,2	126,4	8,7	138,3	9,5	35-39
40-49 років	265,9	11,2	245,1	10,3	230,8	9,7	226,5	9,6	40-49
50-59 років	187,5	10,5	179,3	10,0	171,6	9,5	170,1	9,4	50-59
60-70 років	1,2	0,4	1,0	0,3	1,1	0,3	1,4	0,4	60-70
71 рік і старше	-	-	-	-	-	-	-	-	71 year and over
Міська місцевість	1179,7	9,9	1128,8	9,5	1111,0	9,3	1132,2	9,5	Urban area
з них									of which
15-70 років	1179,7	10,0	1128,8	9,5	1111,0	9,3	1132,2	9,5	15-70 years
20-64 роки	1164,3	10,0	1112,1	9,5	1090,0	9,3	1104,4	9,4	20-64 years
працездатного віку	1179,0	10,3	1128,1	9,8	1110,1	9,7	1131,0	9,8	working age
за віковими групами									by age group (years)
15-24 роки	122,6	18,8	126,2	18,8	131,8	19,5	132,5	19,7	15-24
25-29 років	86,5	7,0	81,2	6,7	88,0	7,3	99,1	8,1	25-29
30-34 роки	144,7	8,6	153,8	9,2	150,1	8,9	147,8	8,7	30-34
35-39 років	257,6	13,0	230,2	11,6	214,3	10,8	216,8	11,0	35-39
40-49 років	311,0	9,3	305,1	9,1	308,3	9,2	309,4	9,3	40-49
50-59 років	256,6	10,0	231,6	9,0	217,6	8,4	225,4	8,7	50-59
60-70 років	0,7	0,2	0,7	0,2	0,9	0,2	1,2	0,3	60-70
71 рік і старше	-	-	-	-	-	-	-	-	71 year and over
Сільська місцевість	626,3	11,5	584,0	10,7	569,2	10,3	579,4	10,6	Rural area
з них									of which
15-70 років	626,3	11,6	584,0	10,8	569,2	10,4	579,4	10,7	15-70 years
20-64 роки	613,5	11,6	572,7	10,8	553,8	10,4	563,5	10,6	20-64 years
працездатного віку	624,5	12,0	582,5	11,2	568,1	10,9	578,5	11,2	working age
за віковими групами									by age group (years)
15-24 роки	101,0	21,0	83,7	17,8	83,3	17,8	82,7	18,1	15-24
25-29 років	83,9	13,2	77,8	12,4	75,0	11,9	73,5	11,8	25-29
30-34 роки	55,8	7,3	53,1	7,1	59,7	7,8	59,8	7,8	30-34
35-39 років	74,5	11,0	65,6	9,6	62,5	9,0	67,1	9,8	35-39
40-49 років	174,2	12,6	170,6	12,2	154,4	11,0	155,5	11,2	40-49
50-59 років	135,1	10,9	131,7	10,5	133,2	10,5	139,9	11,1	50-59
60-70 років	1,8	0,8	1,5	0,6	1,1	0,5	0,9	0,4	60-70
71 рік і старше	-	-	-	-	-	-	-	-	71 year and over

¹ Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. /

² Data exclude the temporarily occupied territory of the Autonomous Republic of Crimea, the city of Sevastopol and a part of temporarily occupied territories in the Donetsk and Luhansk regions.

Додаток Б

Методика визначення основних мотивів вибору професії

(адаптована методика Павлютенкова Є. у модифікації Щокіна Г.)

Відомо, що при виборі тієї чи іншої професії людина керується цілою низкою мотивів. Проте частина із них є основними (вирішальними), а певна частина мають другорядне значення. Дана методика дозволяє визначити роль тих чи інших мотивів при виборі професії конкретної людини.

Сутність методики визначається у наступному. Береться опитувальник, який містить 18 суджень (оцінок) про професію. Ці судження виражають 9 груп мотивів:

- 1) соціальні (судження 1 та 2);
- 2) моральні (судження 3 та 4);
- 3) естетичні (судження 5 та 6);
- 4) пізнавальні (судження 7 та 8);
- 5) іміджотворчі (судження 9 та 10);
- 6) пов'язані із змістом праці щодо обраної професії (судження 11 та 12);
- 7) матеріальні (судження 13 та 14);
- 8) престижні (судження 15 та 16);
- 9) утилітарні (судження 17 та 18).

Потрібно оцінити, якою мірою те чи інше судження є приналежним обраній професії.

Інструкція до опитувальника

У запропонованому опитувальнику містяться 18 суджень про професію. Оцініть, в якій мірі кожне із даних суджень відноситься до обраної професії. Відповіді можуть бути п'яти видів:

- “так”;
- “скоріше так, ніж ні”;
- “затрудняюсь відповісти”;
- “скоріше ні, ніж так”;

- “ні”.

Цим відповідям є відповідними п'ять колонок, які розташовані на бланку відповідей справа. Потрібно уважно прочитати судження та поставити знак “V” напроти цього судження у ту колонку, яка відповідає Вашій оцінці.

№ п/п	Судження	Так	Скоріше так, ніж ні	Затрудняюсь відповісти	Скоріше ні, ніж так	Ні
1	2					
1	Дозволяє приносити користь нашому суспільству					
2	Особиста праця за цією спеціальністю дозволяє укріплювати мир на землі					
3	Дозволяє завжди бути у колективі, приймати участь у його житті					
4	Дозволяє удосконалювати свій духовний світ					
5	Дозволяє відчувати радість праці					
6	Сприяє усвідомленню краси праці					
7	Дозволяє використовувати усі свої здібності					
8	Дозволяє постійно самовдосконалюватися					
9	Дає великі можливості для створення власного іміджу					
10	Дозволяє бути оригінальним у роботі					
11	Потребує великої розумової напруги					
12	Потребує великої фізичної напруги					
13	Добре оплачується					
14	Забезпечує стабільне майбутнє					
15	Цінується серед друзів та знайомих					
16	Забезпечує швидке підвищення кваліфікації та професійний зріс					
17	Дає можливість працювати у місті					
18	Забезпечує вступ та навчання у вузі					

Додаток В

**Авторський базовий кластер навичок адаптації безробітної молоді
в умовах центрів зайнятості**

Тренінг «Ефективне працевлаштування»

Завдання тренінгу:

- розвивати вміння пізнавати і розуміти себе: визначати свої мотиви пошуку професії, професійні навички та особистісні якості і співвідносити їх із новою обраною спеціальністю;
- оволодіти навичками створення позитивного іміджу та успішної самопрезентації;
- оволодіти навичками ведення ділових співбесід;
- розвивати вміння приховано одержувати необхідну інформацію про роботодавця;
- розвивати вміння прихованого впливу на людей і захисту від маніпуляцій;
- розвивати вміння володіти собою під час співбесіди з представниками відділу кадрів і при проходженні психологічного тестування;
- підвищити впевненість у власних силах.

Програма тренінгу:

1. Самопізнання: визначення професійних інтересів, особистісних рис характеру та темпераменту.
2. Визначення критеріїв пошуку роботи.
3. Визначення стратегії пошуку роботи: особливості та шляхи підвищення ефективності кожної стратегії (особливості оголошення про пошук вакансії, попередній збір інформації про роботодавця тощо).
4. Самопрезентація: структура і «секрети» ефективності.
5. Особливості складання резюме: правила складання резюме; основні помилки в резюме; складання «оригінального» резюме і його необхідність.
6. Співбесіда: етапи, види і їх особливості; етикет, основні правила поведінки та типові помилки; прийоми оцінки ділового партнера і приховане управління його поведінкою.

7. Психологічне тестування: види та їх особливості; основні правила поведінки і типові помилки.